

امثال و حکم قرآن کریم

فهرست مطالب

امثال و حکم قرآن کریم

مقدمه

- 1 أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ
- 2 ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ
- 3 إِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا
- 4 إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ
- 5 إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ
- 6 إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
- 7 أَرْضُ اللَّهُ وَأَسْرِعَ
- 8 أَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ
- 9 أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا
- 10 اِعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا
- 11 اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ
- 12 الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ
- 13 الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ
- 14 اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ
- 15 أَلَيْسَ الصَّبْحُ بِقَرِيبٍ
- 16 إِنِ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لَا تَفْسِدُمْ وَإِنِ أَسَأْتُمْ فَلَهَا
- 17 إِنِ الْأَعْيُنُ لَیْطْفِئْنَ أَن رَّاهُ اسْتَعْذَى
- 18 إِنِ أَنْكَرَ الْأَعْصَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ
- 19 إِنِ رَبِّكَ لَبِالْمُرْصَادِ
- 20 إِنِ اللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ
- 21 إِنِ الظَّنَّ لَا یَغْنَى مِنَ الْحَقِّ شَیْئًا إِنِ اللَّهُ عَلِیمٌ بِمَا یَفْعَلُونَ
- 22 إِنِ زَكَّ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدَّعَاءَ إِذَا وَكَّوْا مُذِيرِينَ
- 23 إِنِ كَيْدُكَ عَظِيمٌ
- 24 إِنِ زَلَّالًا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا
- 25 إِنِ زَلَّالًا وَلِنَّا إِلَیْهِ رَاجِعُونَ
- 26 أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ
- 27 إِنَّمَا یُخْشَى اللَّهُ مِنَ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ
- 28 إِنَّمَا مِثْلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّ
- 29 إِنِ الْمَوْتُ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ
- 30 إِنِ الْمُتَبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ
- 31 إِنِ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا
- 33 إِنِ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا

- 34 أَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ
- 35 أَوْكُظُّلُمَاتٍ فِي بَحْرِ لَجِّي يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ
- 36 أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ
- 37 أَيْحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا
- 38 أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ
- 39 أَيْنَمَا تُولَّوْا فَنُفِثَ وَجْهُ اللَّهِ
- 40 بِشِدْرِ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ
- 41 تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى
- 42 تُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
- 43 ذَلِكَ إِذَا قُضِيَتْ صُيُورُ
- 44 ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشْفَقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ
- 45 جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ
- 46 جَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا
- 47 جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَابًا مِنْ سُرَجٍّ لَيْلٍ مَنصُودٍ
- 48 جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ
- 49 الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ
- 50 خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ
- 51 خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَجٍ
- 52 خَلَقَ الْأَنْسَانَ، عَلَّمَهُ الْبَيَانَ
- 53 وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ، أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ
- 54 سَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ
- 55 سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ
- 56 - سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مَنَقَلٍ يَنْفَلِحُونَ
- 57 - شاورهم في الامر
- 58 - الشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ
- 59 - ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَةٌ زُوحٍ وامرأةٍ لوطٍ كانتا تحتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحِينَ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يَغُفَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا
- 60 - عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ
- 61 - فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ
- 62 - فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ
- 63 - فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ
- 64 - فَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَالِمٌ
- 65 - فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ
- 66 - قَالَ بَلْ سَوَّيْتُ لَكُمْ أَنْفُسَكُمْ أَفَرَأَوْا
- 67 - كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ
- 68 - كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ
- 69 - كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهينَ
- 70 - كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

- 71 - كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَ يَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ
- 72 - كَمْ مِنْ فِئَةٍ غَلَبَتُ فِئَةً كَثِيرَةً وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ
- 73 - كُلُوا وَاشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا
- 74 - لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَ الْإِزْيِ
- 75 - لَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَرْفُوعَةً إِلَى عُنُقِكَ وَ لَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَعْقُدَ مَلُومًا مَحْرُومًا
- 76 - لَا تَطْعَمَنْ أَغْفَلْنَا قَبْلَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَ كَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا
- 77 - لَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ
- 78 - لَا تَيْأَسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ
- 79 - لَمَنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ
- 80 - لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلْبِغَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ
- 81 - لَا يَكْلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا
- 82 - لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا
- 83 - لِكُلِّ نَبَأٍ مُسْتَقَرٌّ
- 84 - لَكُمْ دِينُكُمْ وَ لِي دِينُ
- 85 - لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ
- 86 - لَوْ يَعْلَمُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشُّرَّ اسْتَعْجَلَهُم بِالْخَيْرِ لَقَضَى إِلَيْهِمْ أَجْلَهُمْ فَذَرُوا الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ
- 87 - لَيَعْمَلُنَّ أَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَ لَيَسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْعَرُونَ
- 88 - لَيْسَ لِلنَّاسِ إِلَّا مَا سَعَى
- 89 - مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ
- 90 - مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بُيْتًا وَ إِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ
- 91 - مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا
- 92 - مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَ نِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْى فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ
- 93 - مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الصَّلَاحُ الْبَعِيدُ
- 94 - مَثَلُ الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سَنَابِلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ
- 95 - مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَ مَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ نَفْسُهُمْ يُظْلِمُونَ
- 96 - مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالِهَا
- 97 - مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَ مَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا
- 98 - مَنْ يَضِلَّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ
- 99 - نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ
- 100 - نَصَحْتُ لَكُمْ وَ لَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ
- 101 - وَ اتَّقُوا فِتْنَةً لَأَنْصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً
- 102 - وَ تِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنُصْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ

- 103 وعلى اليه فليتوكل المؤمنون
- 104 وَلَمَّا تَحَسَّبَنَ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أحياءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ
- 105 وَلَمَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى
- 106 وَلَمَّا تَكُونُوا كَالَّذِي نَفَضْتَ غِرْلَهُمِينَ بَعْدَ قُوَّةٍ انكاثًا تَتَخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنْ مَّا يُلُواكُمْ اللَّهُ بِهِ
- 107 وَلَمَّا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا
- 108 وَلَمَّا يَحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
- 109 وَالْأَبْلَادُ الطَّيِّبُ يُخْرِجُ نَبَاتَهُ بِأذنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكْدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ
- 110 وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بَقِيعةٍ يَحْسبُهُ الْظَّمَانُ ماءً حَتَّى إِذَا جَاءَ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَجَدَ اللَّهُ عِنْدَهُ فُوفًا حَسَابَهُ
- 111 وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ
- 112 وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ
- 113 وَمَا تَسْعِفُ مِنْ ذُرْقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا
- 114 وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ
- 115 وَمَنْ نَعْمَ رِيعُهُ نُفْكِسُهُ فِي الْخَلْقِ
- 116 هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ
- 117 هُزِّي إِلَيْكَ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًا
- 118 هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
- 119 هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامشُوا فِي مَنَازِكِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَاللَّهُ النَّشُورُ
- 120 هُوَ الَّذِي يَصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ فَكَيْفَ يَشَاءُ
- 121 يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ
- 122 يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ
- 123 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَكْفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
- 124 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنْ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ
- 125 يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ
- 126 يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَالِمًا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
- 127 يَرِيدُونَ لِيُطْلِقُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمِّمٌ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ
- 128 يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ
- 129 يُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ
- 130 يَوْمَ يَعَضُّ لِمَ عَالِي يَدَيْهِ
- 131 يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ

امثال و حکم قرآن کریم مقدمه
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لَضَرِبُهَا لِيَذَرَّ أَتَى لَعَلَّاهُمْ يَذْكُرُونَ.

نماییم ما این مثلها بیان
گر مردمان پند گیرند از آن
ولیکن جز افراد صاحب خرد
به کار خدا کس نکو ننگرد.

(حشر، 21)

موضوع: امثال و حکم قرآن و معادل‌های فارسی آن.

نگارش: هاجر اندقانی
يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِيَذَرَّ أَتَى لَعَلَّاهُمْ يَذْكُرُونَ. (1)

مثلها چنین می زند کردگار
مگر پند گیرند مردم به کار (2)
من این مثل که بگفتم تو را نکو مثلی است
مثل بسنده بود هوشیار مردان را.

«ناصر خسرو»

مثل از ریشه مَثُول به معنای شبیه بودن چیزی به چیز دیگر است و این واژه در عربی به معنای دیگری نظیر سخن، حدیث، پند، عبرت، صفت و غیره نیز به کار رفته است. (3) و در اصطلاح جمله مختصری است که در بردارنده تشبیه با مضمون حکیمانه باشد و به سبب روانی لفظ و روشنی معنی و لطف ترکیب، شهرت یافته و همگان آن را بدون تغییر یا اندک تغییری در محاوره به کار می برند.

امثال و تعبیرات رایج در میان هر قوم و ملت یکی از ارکان مهم زبان و ادب آن قوم نموداری از ذوق و قریحه و صفات روحی و اخلاقی و افکار و تصورات و رسوم و عادات آن ملت است. اغلب امثال در لباس کنایه یا در قالب کلامی موزون و دلنشین بیان شده اند و حاوی اندیشه ای عمیق و سودمند و یا انتقادی شدید و طنزآمیز از رفتار و گفتار و آدمیان و یا نابسامانی های اخلاقی و اجتماعی است. این سخنان کوتاه و سودمند و دلنشین که هر کدام از آنها اندیشه ای ژرف و لطیف و پابندی نغز را در بر دارند، به سبب سادگی و روانی و عمق اندیشه در طی روزگاران مقبولیت یافته و سرانجام در زبان خاص و عام جاری گشته و نام مثل به خود گرفته اند. استفاده از امثال سایر به عنوان چاشنی و زیبایی کلام و استحکام بخشیدن به نیروی استدلال در نزد همگان معمول است.

در قرآن کریم و کلام رسول خدا صلی الله علیه و آله و امیر مؤمنان علیه السلام و ائمه معصومین علیه السلام مثل‌های فراوانی وجود دارد. نگارند در این پژوهش 131 مثل و حکمت (4) از قرآن را گرد آورده و سپس اقدام به بیان ترجمه آن به نثر و نظم نموده و در ترجمه منظوم از کتاب قرآن منظوم استفاده گردیده هر چند تردید نیست که برگردان سخن خداوند به نظم به تنها دشوار، بلکه متعذر می نماید، بلکه درنثر تاکنون خالی از اشکال نبوده و نیست و در این دهه اخیر تازه ترجمه های قرآن افتان و خیزان می رود تا راه درست خود را پیدا کند و سبب اصلی آن است که واژه های قرآنی ذو وجوه و غالباً، ناظر به معنای متعدد است و نقش هر پرده که زد راه به جایی دارد! از طرفی التزام شاعر به قوالب عروضی ثابت خود نوعی پای بند محسوب می شود که گسستن آن دشوار و گنجانیدن معانی سرت قرآنی، یا حاق پیام الهی در

آن مسیر نیست.

نگنجد بحر اندر کاسه خود

نبادش هیچ باده خالی از دُرْد

از طرف دیگر ناظم قرآن به علت التزام وی به قافیه و وزن و آهنگ و نیز بحر منقارب ناچارست پاره ای عبارات شاخ و برگ گونه را برای بیان مفاد و منطوق آیه قرآنی داخل ترجمه منظوم خود کند که طبعاً از تطابق و وفاداری ترجمه خواهد کاست. (5)

و بعد از باین ترجمه اقدام به معادل یابی این امثال و حکم در زبان فارسی نموده است. هدف از این مقارنه و معادل یابی، آن است که غالباً امثال و حکم مضامین مشترک میان ملتها می باشند و چون فهم یک مثل یا یک حکمت از راه معادل آسانتر و روشنتر از ترجمه آن باشد و خواننده را بهتر به مضموم مثل یا حکمت مورد نظر منتقل نماید.

«وللّٰه المستعان»

1) سوره ابراهیم، آیه 25.2) مجد، امید، قرآن مجید با ترجمه منظوم، چاپخانه کاج، تهران، نوبت چاپ دوم، 1380، ص 259.3) ابن منظور، جمال الدین محمد بن مکرم المصری، لسان العرب فی اللغة، چاپ ایران، قم، انتشارات حوزه، ج 11، ص 610.4) مثل تشبیه معقول به محسوس می باشد در عبارتی کوتاه و فصیح برای نیکو تصویر کردن معقول در ذهن، و یا تأثیر بخشی بیشتر و حکمت عبارت فصیح و قصیری است که حاوی قاعده طبیعی و یا عقلی و یا وصفی می باشد و عامه مردم از روی تسامح به حکمت نیز مثل می گویند. 5) مجد، امید، پیشین، تقریط و معرفی قرآن منظوم، فولادوند، محمد مهدی.

1 أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ
(6)

ترجمه آیه به نثر: آیا مردم را به نیکی فرمان می دهید و خودتان را فراموش می کنید؟
ترجمه آیه به نظم:

شمایی که دائم به خلق خدا

سفارش نمائید کار سزا

چه گشت امروز ای قوم دون

که از یاد بردید خود را کنون(7)

آه از این واعظان منر کوب

شرمشان نیست خود از بند وجوب

پند و وعظ از کسی درست آید

که بر کردار خوب و چست آید(8)

کسی را به راوی چو فرمان دهی

نخستین ز مال خود آغاز کن

روی وعظی که در پریشانیست

عین شوخی و محض پیشانیست(9)

ترک دنیا به مردم آموزند

خویشتن سیم و غله اندوزند

عالمی را که گفت باشد و بس

هر چه گوید نگیر و اندر کس

عالم آنکس بود که بد نکند

نه بگوید به خلق و خود نکند(10)

لَا تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَ تَأْتِي مِثْلَهُ

عارٌ علیک از افعالت عظیم(11)

عالمی که کامرانی و تن پروری کند

از خویشتن گمست که را رهبری کند(12)

پزشکی که خود باشدش زرد روی

از او داروی سرخ روی مجوی.

کل اگر طبیب بودی سر خود دوا نمودی.(13)

نظیرش: رَبِّ الْعَالَمِ قَدْ جَهَلُهُ وَعِلْمُهُ مَعَهُ لَا يَنْفَعُهُ.(14)

(6) سوره بقره، آیه 44.7) مجد، امید، قرآن مجید با ترجمه منظوم، چاپخانه کاج، تهران، چاپ دوم، 1380، ص 7.8) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، سپهر، تهران، چاپ هفتم، 1370، ج 1، ص 70.9) همان، ج 1، ص 71.10) سعدی، کلیات، به اهتمام محمدعلی فروغی و عباس اقبال آشتیانی، چاپخانه علمی، چاپ هفتم، 1368، ص 127.11) باشا، امین، اجلالی، قره العین امثال و حکم فارسی و عربی و نوا در حکایات، تبریز، چاپ شفق، ص 38.12) سعدی، کلیات، به اهتمام محمدعلی فروغی و عباس اقبال آشتیانی، پیشین، ص 127.13) آذرلی، غلامرضا، ضرب المثلهای مشهور ایران، نشر ارغوان، چاپ پنجم، 1373، ص 297، «اول خودت را اصلاح کن بعد دیگری را، واعظ غیرمتعظ نباش»(14) شهیدی، د. سید جعفر، ترجمه نهج البلاغه، شرکت

2 ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ
(15)

ترجمه آیه به نثر: مرا بخوانید دعایتان اجابت می کنم.

ترجمه آیه به نظم:

خدای شما گفت وقت دعا

به اخلاص خوانید حقا مرا

که تا آن دعا را کنم مستجاب

نیاز شما را بگویم جواب (16)

چون چنین خواهی خدا خواهد چنین

می دهد حق آذر دی متقین. (17)

«مولوی»

گستاخمان تو کردی، گفתי تو روز اول

حاجت بخواه از ما، وز درد ما خبر کن.

گفתי: «شدم پریشان، از مفلسی یاران

بگشا دو لب، جهان را پر درّ و پر گهر کن»

گفתי: «کمر به خدمت بر بند تو به حرمت

بگشا دو دست رحمت، بر گرد من کمر کن». (18)

(15) سوره غافر، آیه 60.16) مجد، امید، پیشین، ص 474.17) دهخدا، علی اکبر، پیشین، ج 1،

ص 118.18) مولوی، جلال الدین محمد بلخی، گزیده غزلیات شمس، به کوشش د. محمد

شفیعی کدکنی، سپهر، تهران، چاپ چهاردهم، 1380، ص 398.

3 إِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا
(19)

ترجمه آیه به نثر: هنگامی که جاهلان آنها را مخاطب سازند، به آنها سلام می گویند.
ترجمه آیه به نظم:

چو شخصی بر ایشان براند عقاب
به گفتار خوش می دهندش جواب (20)
با بد و نیک وقت داد و ستد
نکند هیچ نیک هرگز بد.
«سنایی»

بدی را بدی سهل باشد جزا
که مردی احسن الی من اساء (21)
«سعدی»

خطای بندگان باید به هر حال
که تا پیدا شود عفو بزرگان
«جوهری هروی»

چه نیکو داستانی زد یکی دوست دوست
که خاموشی ز نادان سخت نیکوست
«ویس و رامین»

جواب ابلهان خاموشی است. (22)
نظیرش: الْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ. (23)
إِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ. (24)
الْجِلْمُ فَدَامُ السَّغِيهِ. (25)

(19) سوره فرقان، آیه 63.20) مجد، امید، پیشین، ص 365.21) سعدی، مصلح بن عبدالله ، کلیات سعدی، به اهتمام محمدعلی فروغی، سپهر، تهران، چاپ نهم، 1372، ص 271.22) شکور زاده بلوری، د. ابراهیم، ده هزار مثل فارسی و بیست و پنج هزار معادل آنها، مؤسسه نشر آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ اول، 1372. ص 663.23) سوره آل عمران، آیه 134. «نشانند هم خشم خود را فرو ببینند گر بد کنند عفو از او» (24) سوره مؤمنون، آیه 96، گر از خلق بر تو رسیدست شر بر ایشان بیخش و از آن در گذر. (25) نهج البلاغه، ص 397، قصار 211. «بردباری بی خرد را بند دهان است.»

4 إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ^{۲۶}
(26)

ترجمه آیه به نثر: هنگامی که خدا اراده سوئی به قومی (به خاطر اعمالشان) کند، هیچ چیز مانع آن خواهد شد.

ترجمه آیه به نظم:

هر آنگاه یزدان اراده کند

که دست عقوبت به قومی زند

ندارد راه دفاعی دگر

که از خود نماید دفع ضرر(27)

چون قضا آید طبیب ابله شود

و آن دوا در نفع هم گمره شود.(28)

«مولوی»

خدا کشتی آنجا که خواهد برد

اگر ناخدا جامه بر تن درد.(29)

«سعدی»

قضا رفت و قلم بنوشت فرمان

ترا جز صبر کردن چیست درمان(30)

«ویس و رامین»

قضا دگر نشود اگر هزار ناله و آه

بشکر یا به شکایت برآید از دهنی(31)

«سعدی»

نظیرش:

إذا جاء القضاء ضاق الفضا إذا حان القضا ضاق الفضا(32)

(26) سوره رعد، آیه 11.27) مجد، امید، پیشین، ص 250.28) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم،

پیشین، ج 1، ص 92.29) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 92.30) همان، ص

92.31) همان، ص 92.32) همان، ص 92.

5 إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ
(33)

ترجمه آیه به نثر: هنگامی که سرآمد آنها فرا رسد، نه ساعتی از آن تأخیر می کنند و نه بر آن پیشی می گیرند.

ترجمه آیه به نظم:

همه قومها راست معلوم اجل
که چون وقت آن آید و آن محل
نگرد دگر لحظه ای پیش و پس
که یارا ندارد بر آن هیچکس (34)
چه سود است مردن شاید به زور
که پیش از اجل رفت نتوان به گور (35)
«نظامی»

اگر چه منزل بس خطرناک است و مقصد بس بعیده هیچ راهی نیست کان را نیست پایان غم
مخور (36)

ماهی بی اجل در خشکی نمیرد. «سعدی»

شبی کردی از درد پهلوی نختطیبی در آن ناحیت بود، گفت
بدینسان که این برگ رز می خورد عجب دارم از شب به پایان برد
قضا را طبیب اندر آن شب بمرد چهل سال رفت و زنده ست کرد. (37)
صید چون اجل آید سوی صیاد رود اجل کشته می رود نه بیمار سخت.
نظیرش: رَبِّ مَن يُّوْطِرُ فِي أَوَّلِ لَيْلِهِ قَامَتِ بَوَاكِيهِ فِي آخِرِهِ. (38)
إِنَّ الْأَجَلَ حُنَّةٌ حَصِينَةٌ. (39)

(33) سوره اعراف، آیه 34.34) مجد، امید، پیشین، ص 154.35) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین. (36) شیرازی، خواجه حافظ، دیوان غزلیات مولانا شمس الدین محمد، مصحح د. خطیب رهبر، خلیل، نشریه دانشگاه تهران، چاپ هفتم، 1371، شماره غزل 255، ص 345.37) شهری باف، جعفر، قند و نمک ضرب المثلهای تهرانی به زبان محاوره، چاپ تابش، چاپ اول، 1370، ص 27.38) نهج البلاغه، قصار 380، ص 430. «سالکی که در آغاز شب بر او رشک برند و در پایان آن نوحه کنان گریستند و دریغ خوردند. (39) همان، قصار؟؟؟»

6 إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
(40)

ترجمه آیه به نثر: چون بندگان از من از من پرسند، بدانند که من نزدیکم و دعای دعا کننده را اجابت کنم.

ترجمه آیه به نظم:

اگر بندگانم کنندت سئوال تو را ز استجابت از آن ذوالجلال

به آنها بگو هست ایزد قریمبادا خورید از شیطان فریب

اگر خود نماید مرا کس خطابدعای و را می کنم مستجاب(41)

دعای گوشه نشینان بلا بگرداند چرا به گوشه چشمی به ما نمی نگری(42)

دلا بسوز که سوز تو کارها بکنند نیاز نیمشب دافع صد بلا بکند(43)

هر آنکه جانب اهل خدا نگه دارد خدایش در همه حال از بلا نگه دارد

حدیث دوست نگویم مگر به حضرت دوست که آشنا سخن آشنا نگه دارد(44)

فروماندگان را به رحمت قریبتضرع کنان را به دعوت مجیب(45)

نظیرش: فَأَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ. (46)

الدَّعَاءُ مُخَّ الْعِبَادَةِ. لَا يَرُدُّ الْقَضَاءَ إِلَّا الدَّعَاءُ. (47)

40) سوره بقره، آیه 186.41) مجد، امید، پیشین، ص 28.42) حافظ، حافظ نامه، شرح الفاظ،

اعلام، مفاهیم کلیدی و ابیات دشوار حافظ، خرمشاهی، بهاءالدین، شرکت انتشارات علمی و

فرهنگی وزارت فرهنگ و آموزش عالی و انتشارات صدا و سیما، چاپ پنجم، 1372، ج 1، ص

503، 502، 499.43) همان.44) همان.45) خزائلی، دکتر محمد، شرح بوستان، ناشر سازمان

انتشارات جاویدان، چاپ نهم، بهار 1363، ص 40.46) سوره بقره، آیه 152. «فراوان مرا ذکر سازید

و یاد که من هم کنم یادتان ای عباد».47) ناصف، شیخ منصور علی، التاج الجامع للاصول فی

احادیث الرسول، بیروت، دارالفکر، 1975 م، چاپ چهارم، ج 5، ص 109، 111، «دعا مغزعبادت

است. هیچ چیز قضای بد را نمی گرداند مگر دعا».

7 أَرْضُ اللَّهِ وَأَسِعَةَ

(48)

ترجمه آیه به نثر: زمین خدا پهناور است.

ترجمه آیه به نظم:

زمین خدا راست وسعت زیاد که بر صابران اجر افزون نهاد(49)

به هیچ یار مده خاطر و به هیچ دیار که برو بحر فراخ است و آدمی بسیار

به هر دیار که در چشم خلق خوار شدی سبک سفر کن از آنجا برو به جای دگر

سفر کن ز جایی که ناخوش بود کزین جای رفتن بدان ننگ نیست

وگر ننگ باشد ترا جایگاه خدای جهان را جهان تنگ نیست

سعدیا حب وطن گرچه حدیثست صحیحنتوان مرد به سختی که من اینجا زادم.(50)

تو در جنگ آیی روم من به صلح خدای جهان را جهان تنگ نیست.

(48) سوره زمر، آیه 10.49) مجد، امید، پیشین، ص 459.50) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم،

پیشین، ج 1، ص 96.

8 أَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ
(51)

ترجمه آیه به نثر: بعد از مدّتی می خشکد، و بادهای آن را به هر سو پراکنده می کند.
ترجمه آیه به نظم:

سپس صبحگاهی بشد خشک و زارپیچید درهم سرانجام کار
دگرگون بگردند با دست بادبه حسرت نشیند دل مست و شاد(52)
جهان بر آب نهاد است و زندگی بر بادغلام همت آنم که دل بر او نهاد.
«سعدی»

مغز جهان تویی و باقی همه حشیشکی یابد آدمی ز حشیشات فربهی
«مولوی»

جهانا همانا فسونی و بازیکه بر کس نیایی و بر کس نسازی
«اسدی»

زندگی را زوال در پیش استزنده بی زوال یزدان است.
«ادیب صابر»

نظیرش: يَذْرُؤُ الرِّيحُ اِذْ رَاءَ الرِّيحِ الْهَشِيمَ.(53)

(51) سوره کهف، آیه 45.52) مجد، امید، پیشین، ص 298.53) نهج البلاغه، خطبه 17، ص 19.
«روایات را بدون آگاهی نقل می کند. چون تندبادی که گیاهان خشم را در باد دهد روایات را زیر
و رو می کند که بی حاصل است» و در فارسی می گوئیم حرف او و باد هوا یکی است.

وَأَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عِبَادًا

(54)

ترجمه آیه به نثر: آیا پس گمان می کنید که ما شما را بیهوده آفریده ایم؟
ترجمه آیه به نظم:

گمان می نمودید آیا شما که بیهوده کردست خلقت خدا (55)

تو بدان آمدی که کار کنیوز جهان دانش اختیار کنی. (56)

«اوحدی»

چو فضل آوریم ای پسر بر ستوراگر همچو ایشان خوریم و مریم. (57)

«ناصر خسرو»

دو جهانی بدین صغیری توتا تو را مختصر نگیری تو

این چنین آلتی به بازی نیستوین چنین حالتی مجاز نیست

آخر این آمدن به کاری بوداز برای چنین شماری بود

ور نه این دردسر چه می بایسته همه خود بود آنچه می شایست (58)

(54) سوره مؤمنون، آیه 115.55) مجد، امید، پیشین، ص 349.56) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج 1، ص 558.57) همان، ج 2، ص 681.58) همان، ج 1، ص 187.

10 اِعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا
(59)

ترجمه آیه به نثر: همگی به ريسمان الهی چنگ زنيد و پراکنده نشويد.
ترجمه آیه به نظم:

بر آن رشته دين پروردگار توسل نماييد جمله به کار
نگريد از هم جدا هيچگاه به خاطر بياريد لطف اله (60)
دولت همه ز اتفاق خيزد بی دولتی از نفاق خيزد
گفت با اينها مرا صد حجت استليک جمعند و جماعت رحمت است.
«مولوی»

راز گويان با زبان و بی زبانالجماعة و رحمة تأويل دان (61)
چون جماعت رحمت آمد ای پسر جهد کن کز رحمت آری تاج سر
نظيرش: يَدُ اللَّهِ عَلاَیَ الْجَمَاعَةِ. (62)

(59) سوره آل عمران، آیه 103.60) مجد، اميد، پيشين، ص 63.61) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم با پيشين، ج 1، ص 239.62) نهج البلاغه، خطبه 127، ص 125. «خدا با جماعت است»

11 اَعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ
(63)

ترجمه آیه به نثر: ای خاندان داوود. سپاس به جای آرید، اندکی از بندگان من سپاسگذارند.
ترجمه آیه به نظم:

پس ای آل داوود اینک شما فراوان نمایید یاد خدا
اگر چه به جز عده ای کم شمارنگوید کسی شکر پروردگار(64)
از دست و زبان که برآیدکز عهده شکرش به در آید؟
بنده همان به که از تقصیر خویش عذر به درگاه خدای آورد
ورنه سزاوار خداوندیشکس نتواند که به جای آورد(65)
در نعمت خدای بگشایدشکر کن تا خدا بیفزاید(66)
شکر نعمت، نعمت افزون کندکفر نعمت از گفت بیرون کند(67)
«مولوی»

نعمت بسیاری داری شکر از آن بسیار تونعمت افزون تر شود آن را که او شاکر بود.

«منوچهری»

(63) سوره سبأ، آیه 13.64) مجد، امید، پیشین، ص 429.65) سعدی، مصلح بن عبداللّه ،
گزینه گلستان سعدی، انتخاب و شرح دکتر حسن انوری، چاپ اول، تهران، 1371، چاپ دیبا،
آفتاب، نشر قطر، ص 14.66) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 2، ص 1027.67)
همان.

12 الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ^س

(68)

ترجمه آیه به نثر: الآن حقیقت آشکار شد.

ترجمه آیه به نظم:

که اکنون حقیقت چو شد آشکارتر می کنم آگه از راز کار (69)

این جمله را به حق ملک و پادشه تو باشزیرا که حق همیشه سزاوار حضور است. (70)

«معزی»

حق به حق دار می رسد.

نظیرش: رَجَعَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ. (71)

(68) سوره یوسف، آیه 51.69) مجد، امید، پیشین، ص 241.70) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین. 71) نهج البلاغه، خطبه 2، ص 9.

13 الَّذِينَ هُمْ عَنَّا صَلَاتِهِمْ دَائِمٌ وَهُمْ
(72)

ترجمه آیه به نثر: آنان دائم در نماز و اطاعت هستند.
ترجمه آیه به نظم:

جز آنان که خوانند دائم نمازبسی پایدارند در این نیاز(73)
خوشا آنان که الله یارشان بیه رحمد و قل هو الله کارشان بی
خوشا آنان که دایم در نمازند بهشت جاودان بازارشان بی(74)
(72) سوره معارج، آیه (23.73) مجد، امید، پیشین، ص 569، این بیت ترجمه آیات 22 و 23 می
باشد. (74) بابا طاهر، دوبیتی ها، چاپخانه پیام، انتشارات باقر العلوم، 1374، ص 106.

14 اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ (75)

ترجمه آیه به نثر: خداوند نور آسمانها و زمین است. مِثْل نور خداوند همانند چراغدانی است که در آن چراغی (پر فروغ) باشد، آن چراغ در حبابی قرار دارد، حبابی شفاف و درخشنده همچون یک ستاره فروزان. ترجمه آیه به نظم:

خدا نور ارض است نیز آسمانبرکدست موجودشان در جهان
به مشکات ماند که باشد عیانهمی هست روشن چراغی در آن
اگر نیک سازید اندیشه ایچراغ است در داخل شیشه ای
تو گویی که آن نور پرتو فشاندرخشان ستارست در آسمان(76)
فرموده که نور من مانده مصباح استمشکوة و زجاجة گفت سینه و بصر ما(77)
«مولوی»

نور حس را نور حق تزیین بودمعنی نور علی نور این بود
نور حسی می کشد سوی ثَرینور حقّش می بَرَد سوی عُلّی(78)
(75) سوره نور، آیه 35.76) مجد، امید، پیشین، ص 354.77) مولوی، جلال الدین محمد، کلیات شمس دیوان کبیر، چاپ سپهر تهران، با تصحیحات بدیع الزمان فروزانفر، چاپ سوم، 1363، جزء اول، ص 52.78) مولوی، جلال الدین، محمد بلخی، مثنوی معنوی مطابق نسخه تصحیح نیکلسون به کوشش مهدی آذر یزدی خرمشاهی، چاپخانه دیبا، انتشارات پژوهش، چاپ چهارم، 1377، دفتر دوم، ص 234.

15 أَلَيْسَ الصَّبْحُ بِقَرِيبٍ
(79)

ترجمه آیه به نثر: آیا صبح نزدیک نیست؟
ترجمه آیه به نظم:

فرو خواهد آید بلا بامدادنماندست تا صبح فرصت زیاد(80)
از امروز کاری به فردا ممانچه دانی که فردا چه گردد زمان
گلستان که امروز باشد ببارتو فردا چینی گل نیاید به کار
«فردوسی»

فردا دور نیست. صبح آوازش بلند می شود.(81)
نظیرش: اَنَّ غَدًا مِّنَ الْيَوْمِ قَرِيبٌ.(82)

79) سوره هود، آیه 81.80) مجد، امید، پیشین، ص 230.81) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم،
پیشین، ج 1، ص 281.82) نهج البلاغه، خطبه 188، ص 205.

16 إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لَأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا (83)

ترجمه آیه به نثر: اگر نیکی کنید به خودتان نیکی می کنید و اگر بدی کنید پس به خودتان بدی می کنید.

ترجمه آیه به نظم:

اگر کار نیکو کنید و جمیل به خود کرده اید ای بنی اسرائیل
اگر هم نمایید اعمال بدسزای عمل بر شما می رسد (84)
هر چه کنی به خود کنیگر چه که نیک و بد کنی
آنچه تو بر خود روا داری همانمی بکن از نیک و از بد با کسان
و آنچه نپسندی بخود از نفع و ضرر بر کسی میسند هم ای بی هنر
«مولوی»

این جهان کوه است و فعل ما نداباز گردد این نداها را صدا
«مولوی»

به جز کشته خویش ندوری. (سعدی)
هر کس آن درود عاقبت کار که کشت.
و آن که می بافی همه روزه بپوشز آن که می کاری همه ساله بنوش (85)
نظیرش: مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا. (86)
أَحْسِنُ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ. (87)
کَمَا تُدِينُ تُدَانُ. (88)

مَنْ عَزَّ بَلَّ النَّاسُ نَخْلُوهُ آي مَنْ انتقدوه انتقاداً اشدّ و امر. (89)

(83) سوره اسراء، آیه 7.84) مجد، امید، پیشین، ص 282.85) فروزانفر، بدیع الزمان، احادیث و قصص مثنوی، ترجمه و تنظیم، حسین داودی، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، چاپ دوم، 1381، ص 493.86) سوره فصلت، آیه 46. «هر آن کس بگردید نیکوی کار رسد نفع وی بر خودش پایدار هر آن کس بدی را گرفتت پیش رساندست تنها زیانی به خویش» (87) سوره قصص، آیه 77. «هر آنچه توانی نکوئی نما همانسان که نیکی نمودت خدا» (88) نهج البلاغه، خطبه 153، ص 151.89) بعلبکی، منیر، قاموس انکلیزی، عربی المورد بیروت، 1986، ص 56.

17 إِنَّ الْأَعْيُنَ لَا يَبْصُرُونَهُ أَن رَّاهُ اسْتَغْنَى
(90)

ترجمه آیه به نثر: یقیناً انسان طغیان می کند، از این که خود را بی نیز ببیند.
ترجمه آیه به نظم:

چرا آدمی باز با این وجود به طغیان و گردن کشی رو نمود
همین که رسد بر غنایی ز مالکند سرکشی باز بر ذوالجلال (91)
ز آن که هستی سخت مستی آورد عقل از سر، شر از دل می برد.
گر به دولت برسی مست نگردي مردی. (92)

هستی مستی آورد.

نظیرش: المالُ مادةٌ الشَّهواتِ. (93)

(90) سوره علق، آیه 6.91) مجد، امید، پیشین، ص 597.92) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم،
پیشین، جلد 1، ص 287.93) نهج البلاغه، قصار 58، ص 370، «ثروت ریشه ی شهوت هاست.»

18 إِنْ أَنْكَرَ الْإِنْسَانُ صَوَاتِ لَصَوْتِ الْحَمِيرِ
(94)

ترجمه آیه به نثر: براستی که زشت ترین صداها صدای الاغ است.
ترجمه آیه به نظم:

سخن گوی آرام، بانگی مدار بود بدترین صوت، صوت حمار(95)

نرم دار آواز بر انسان چو انسان زآنکه حقانکر الاصوات خوانده اند ز بنی صوت الحمیر(96)
«سنایی»

(94) سوره لقمان، آیه 19.95) مجد، امید، پیشین، ص 412.96) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 290.

19 إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ

(97)

ترجمه آیه به نثر: براستی که پروردگارت در کمین است.

ترجمه آیه به نظم:

بدان ای پیغمبر که پروردگارکمین کرده بر قوم ناراستکار(98)

محتسب در بازار است صاحب راه کنار راه.(99)

(97) سوره فجر، آیه 14.98) مجد، امید، پیشین، ص 593.99) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم،

پیشین، ج 1، ص 300.

20 إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

(100)

ترجمه آیه به نثر: خدا با صابران است.

ترجمه آیه به نظم:

خدا با صابران است یاربود یاور صابران کردگار (101)

صبر و ظفر هر دو دوستان قدیمند بر اثر صبر نوبت ظفر آید (102)

«حافظ»

صبر تلخ آمد و لیکن عاقبت میوه شیرین دهد پر منفعت (103)

«مولوی»

صبر سوی کشف هر سرّ رهبر است صبر تلخ آمد بر او شکر است (104)

«مولوی»

هست مر هر صبر را آخر ظفر هست روزی بعد هر تلخی شکر (105)

«مولوی»

صبر کردن جان تسبیحات توست صبر کن کآنست تسبیح درست (106)

«مولوی»

100) سوره بقره، آیه 153.101) مجد، امید، پیشین، ص 23.102) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، ج 1، ص 68.103) همان.104) همان.105) همان.106) همان.

21 إِنْ الظَّنَّ لَا يَغْنَىٰ مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ
(107)

ترجمه آیه به نثر: به راستی که گمان و خیالات موهوم کسی را بی نیاز از حق نمی گرداند، خدا به هر چه می کنید آگاه است.

ترجمه آیه به نظم:

اگر چه خیالات دور و دراز نسازد کسی را ز حق بی نیاز

بداند خدا هر چه را می کنی چه آن کار پنهان بود یا پدید (108)

بد گمان باشد همیشه زشتکار نامه خود خوانده اند اندر حق یار (109)

از حق انّ الظن لا یغنی رسید مرکب ظن بر فلکها کی دوید (110)

(107) سوره یونس، آیه (36.108) مجد، امید، پیشین، ص (213.109) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج 1، ص (158.110) همان، ج 1، 288.

22 إِنْكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدَّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدِيرِينَ
(111)

ترجمه آیه به نثر: مسلماً تو نمی توانی سخنت را به گوش مردگان برسانی، و نمی توانی کران را هنگامی که روی بر می گردانند و پشت می کنند فراخوانی.

ترجمه آیه به نظم:

کجا می توانی که دلمرده رانپوشنده سازی به ذکر خدا

کجا بر کسانی که هستند کرتوانی که از حق رسانی خبر(112)

آه سعدی اثر کند در سنگنکند در تو سنگدل اثری.(113)

گوش اگر گوش تو و ناله اگر ناله ی منآنچه البته به جایی نرسد فریاد است.(114)

111) سوره نمل، آیه 80.112) مجد، امید، پیشین، ص 384.113) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین. ج 1، ص 73.114) همان.

23 إِنْ كَيْدَ كُنَّ عَظِيمٌ

(115)

ترجمه آیه به نثر: مکر و حيله شما عظيم است.

ترجمه آیه به نظم:

بگفتا که این مکر، مکر شماست عظیم است مکر زنان آشناست (116)

ز دستان زن هر که ناتوسکارروی ای با خود نیستیش سازگار (117)

هر آن که نترسد ز دستان زنان او در جهان رأی دانش مزین (118)

«اسدی»

روح را از عرش درآورد در حطیملاجرم کید زنان باشد عظیم (119)

«مولوی»

زنان چون درختند سبز آشکارولیک از نهان زهر دارند نهان

«اسدی»

مکر زن ابلیس دید و بر زمین بینی کشید. (120)

نظیرش: النساء حائل الشیطان.

(115) سوره یوسف، آیه 28.116) مجد، امید، پیشین، ص 238.117) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج 1، ص 279.118) همان.119) همان.120) همان.

24 إِنْ زَالَ لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا

(121)

ترجمه آیه به نثر: ما اجر نیکوکاران را ضایع نخواهیم کرد.

ترجمه آیه به نظم:

نگردد همی اجرشان پایمالبر آنها چه نیکوست این حسن حال (122)

از مکافات عمل غافل مشوگندم از گندم بروید جو ز جو (123)

آنچه دی کاشته ای می کنی امروز درو طمع خوشه گندم مکن از دانه جو (124)

«ظہیر فاریابی»

هر کسی آن درود عاقبت کار که کشت. (125)

نظیرش: انَّ اللّٰهَ لَا يَضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ. (126)

زَرَ عُوا الْفُجُورَ وَ حَصَدُوا الثَّبُورَ. (127)

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ. (128)

(121) سوره کهف، آیه 30.122) مجد، امید، پیشین، ص 297.123) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 158.124) شکورزاده بلدري، دکتر ابراهیم، ده هزار مثل فارسی و بیست و پنج هزار معادل آنها، مؤسسه نشر آستان مقدس قدس رضوی، مشهد، چاپ اول، 1372، ص 80.125) شیرازی، حافظ، دیوان غزلیات، به کوشش دکتر خطیب رهبر، چاپ مروی، 1368، پیشین، ص 112، غزل 80.126) سوره توبه، آیه 120.127) نهج البلاغه، خطبه 2، ص 9. «تخم گناه افشانند و محصول آن جز عذاب و بدبختی نبود.» (128) سوره زلزال، آیه 7.

25 إِنْ زَا لَّا هٗ وَإِذَا إِلَٰهٍ رَّاجِعُونَ

(129)

ترجمه آیه به نثر: براستی که ما از خدائیم و به سوی او باز می گردیم.
ترجمه آیه به نظم:

بگوئید مائیم از کردگاره او باز گردیم فرجام کار(130)

هر که آمد به جهان ز اهل فنا خواهد بود آن که پاینده و باقی است خدا خواهد بود(131)
ما همه فانی و بقابس تراستملک تعالی و تقدس تراست(132)

«نظامی»

یس عدم کردم عدم چون ارغنون

گویدم ازّا الیه راجعون

«مولوی»

نظیرش: اِنَّكَ طَرِيدُ الْمَوْتِ الَّذِي لَا يَنْجُو مِنْهُ هَارِبُهُ. (133)

(129) سوره بقره، آیه 156.130) مجدی، امید، پیشین، ص 24.131) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، جلد 1، ص 156، 151.132) همان.133) نهج البلاغه، خطبه 190، ص 208.

26 أَنْزَمَ أَمْوَالَكُمْ وَأَوْلَادَكُمْ فِتْنَةً

(134)

ترجمه آیه به نثر: موال و فرزندان شما وسیله آزمایش است.

ترجمه آیه به نظم:

بدانید اولاد و مال جهانسراسر بود فتنه و امتحان (135)

این سرا و باغ تو زندان توستملک و مال تو بلای جان توسست (136)

«مولوی»

(134) سوره انفال، آیه 28.135) مجد، امید، پیشین، ص 180.136) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج 1، ص 310.

27 إِنْ مَّا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

(137)

ترجمه آیه به نثر: و از میان بندگان خدا، فقط دانشمندان خدا ترس هستند.
ترجمه آیه به نظم:

مطیع خداوند تنها کسی است که او را نصیبی ز دانش بسی است. (138)

خشية الله را نشان علم دانانما یخشی تو از قرآن بخوان (139)

«بهائی»

(137) سوره فاطر، آیه 28.138) مجد، امید، پیشین، ص 437.139) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج 1، ص 310.

28 إِنْ مَّا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنْ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنْهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ زَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَبِ الْأَمْسِ.

(140)

ترجمه آیه به نثر: مَثَل زندگی دنیا، همانند آبی است که از آسمان نازل کرده ایم، که در پی آن، گیاهان زمین که مردم و چهارپایان از آن می خورند، می روید، تا زمانی که زمین، زیبایی خود را یافته و آراسته می گردد، و اهل آن مطمئن می شوند که می توانند از آن بهره مند گردند، ناگهان فرمان ما، شب هنگام یا در روز، فرا می رسد و آنچنان آن را درو می کنیم که گویی دیروز هرگز نبوده است.

ترجمه آیه به نظم:

بود زندگانی دنیا چو آنکه آبی فرستیم از آسمان

گیاهان برویند رو زمینباتان رویند ز آن همچنین

تناول نمایند آن را تمام

ز انسان و حیوان و هر گونه دام

بیندد زمین زیور از خرمی

که مغرور گردد از آن آدمی

به ناگاه روزی رسد یا که شب

که فرمانی آید ز درگاه رب

که ناگاه از آن خرمی سر به سر

درو گردد از آن نماند اثر

تو گویی که دیروز خاک بلا

نبودست آیا دو سر سبز و شاد

خداوند آیات خود کرده ذکر

برای کسانی که دارند فکر(141)

چونک زندان ماست این دنیا

عیش باشد خراب زندانها

آنکه زندان او چنین خوش بود

چون بود مجلس جهان آرا

تو وفا را مجو در این زندان

که در اینجا وفا نکرد وفا(142)

«مولوی»

که می داند که این دوران افلاکچه مدت دارد و چه بودش احوال(143)

جهان ای سر ملک جاوید نیستز دنیا وفاداری امید نیست

جهان بر آب نهادست و زندگی بر بادغلام همت آنم که دل بر او نهاد(144)

(140) سوره یونس، آیه (24.141) مجد، امید، پیشین، ص (211.142) مولوی، جلال الدین محمد،

دیوان غزلیات شمس، پیشین، ص (77.143) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، جلد 1،

ص (509.144) سعدی، کلیات سعدی، با مقدمه محمدعلی فروغی و آشتیانی، چاپ هفتم،

29 إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ
(145)

ترجمه آیه به نثر: عاقبت مرگی که از آن می گریزید شم را البته ملاقات خواهد کرد.
ترجمه آیه به نظم:

بگو پس ببیند فرجام کارهمین مرگ کز آن گریزید زار(146)
هر که آمد در جهان پر ز شور عاقبت می بایدش رفتن به گور
کاین چرخ ستیزه گر ناگه روزیچندان ندهد که آبی بخوریم.
«خیام»

صید را چون اجل آید سوی صیاد می رود. (جامی)

بر چرخ فلک هیچ کس جیره نشد. (خیام)

نظیرش: انما تكونوا یدرتکم الموت ولو کنتم فی بروج مشیده. (147)

انک طرید الموت الذی لا ینجؤ منه هاریه. (148)

(145) سوره جمعه، آیه 8.146) مجد، امید، پیشین، ص 553.147) سوره نساء، آیه 78.148) نهج
البلاغه، نامه 31، ص 303. «در راهی هستی که پایش آخرت است و شکار مرگی که گریزنده
از آن نرهد.»

30 إِنْ أَلْمُذَّبِّ رَيْنَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ
(149)

ترجمه آیه به نثر: قطعاً اسراف کنندگان برادران شیطان هستند.
ترجمه آیه به نظم:

ز اخوان شیطان شما را آن کسیکه تبذیر را پیشه سازد بسی (150)
ابلهی کو روز روشن شمع کافوری نه‌دزود بینی کش بشب روغن نباشد در چراغ (151)
چو دخت نیست خرج آهسته تر کنکه می گویند ملاّ حان سوردی
اگر باران به کوهستان نبارد بسالی دجله گردد خشک رودی (152)
بر آن کدخدا زار باید گریستکه دخلش بود نوزده و خرج بیست
نظیرش: لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ. (153)
کَنْ سَمَحاً وَلَا تَكُنْ مُبَذِّراً وَ كُنْ مُقَدِّراً وَلَا تَكُنْ مُقْتَدِّراً.
(149) سوره اسراء، آیه (27.150) مجد، امید، پیشین، ص (284.151) سعدی، مصلح بن عبداللّه ،
کلیات سعدی، به اهتمام محمد علی فروغی، پیشین، ص (49.152) همان، ص (156.153) سوره
اعراف، آیه 31.

31 اِنْ مَّعَ الْعُسْرِ يَسْرًا

(154)

ترجمه آیه به نثر: برآستی که با سختی آسانی است.

ترجمه آیه به نظم:

همانا پس از سختی آسایشی استپس از محنت رنج و آرامشی است(155)

نروید هیچ تخمی تا نگدندنه کاری برگشاید تا نبندد

پس از تیرگی روشنی گیرد آبرآید پس از تیره شب آفتاب(156)

«اسدی»

از آن زمان که فکندند چرخ را بنیاددري نبست زمانه که دیگری نگشاید(157)

هر یکی را عوض دهد هفتادگر دری بست به تو ده بگشاید(158)

«سنایی»

در نومیدی بسی امید استاز پس ظلمت دو صد خورشیدهاست(159)

هر چه از حد بگذرد ناچار گردد ضد آنزایل شود هر آنچه بکلی کمال یافت

منتهای کمال نقصان استگل بریزد به وقت سیرابی

نظیرش: مَنْ فَاتَهُ حَسَبٌ نَفْسَهُ لَمْ يَنْفَعَهُ آبَاهُ. (160)

مَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يَسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ. (161)

(154) سوره انشراح، آیه 6.155) مجد، امید، پیشین، ص 596.156) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، جلد 1، ص 112.157) همان، ج 1، ص 111.158) همان، جلد 1، ص 112.159)

همان، جلد 1، ص 111.160) نهج البلاغه، قصار، 389، ص 423.161) همان.

33 إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا
(162)

ترجمه آیه به نثر: آنها مانند چهارپایان هستند بلکه نادان تر و گمراه تر هستند.
ترجمه آیه به نظم:

گمان می کنی چون که گویی تو پندیکی لحظه در آن تأمل کنند
کر و کور هستند غرق و حسلاولئک کالانعام بَلْ هُمْ أَضَلُّ (163)
گاوان و خران بار برداربه زآدمیان مردم آزار(164)

نظیرش: لَجَمَلٌ أَهْلُکَ وَ شَدَسْعُ نَعْلُکَ خَیْرٌ مِّنْکَ. (165)

(162) سوره فرقان، آیه 44.163) مجد، امید، پیشین، ص 364.164) سعدی، مصلح بن عبداللّه ،
کلیات سعدی، به اهتمام محمد علی فروغی، پیشین، ص 56.165) نهج البلاغه، نامه 7، ص
355. «شتر در خانه است و بند کفش تو از تو با ارزش تر است.»

34 أَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ

(166)

ترجمه آیه به نثر: پیمان مرا نگاه دارید تا پیمان شما را نگه دارم.
ترجمه آیه به نظم:

وفادار مایند بر عهد منبه پیمان خود گفته خویشتن
که مانم وفادار من هم دگر بمانند از قهر من بر حذر (167)
هر آنکه جانب اهل خدا نگه دارد خدایش در همه حال از بلا نگه دارد
حدیث دوست نگویم مگر به حضرت دوست که آشنا سخن آشنا نگه دارد
دلا معاش چنان کن که گر بلغزد پایفرشته ات به دو دست دعا نگه دارد
گرت هواست که معشوق نگلسد پیماننگه دار سر رشته تا نگه دارد (168)
چو عهده با کسی کردی به جای آرکه ایمان است عهد از دست مگذار
«ناصر خسرو»

نظیرش: الْوَفَاءُ تَوَآمُ الصَّدَقِ. (169) اَنَّ الْوَعْدُ كَانَ مَسْئُولًا.

(166) سوره بقره، آیه (40.167) مجد، امید، پیشین، ص (7.168) حافظ. حافظ نامه، شرح الفاظ،
اعلام مفاهیم کلیدی و ابیات دشوار حافظ، خرمشاهی، پیشین، ج 2، ص (499.169) نهج
البلاغه، خطبه 41، ص 39. «وفا همزاد راستی است.»

35 أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لَجَّى يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ

ترجمه آیه به نثر: یا (مثل اعمال کافران) به ظلمات دریای عمیقی ماند که امواج آن بعضی بالای بعضی دیگر را بپوشاند.

ترجمه آیه به نظم:

بلی کافران را مرام و عملچو ظلمات دریا بود در مثل

که امواج آیند بالای هماز امواج پوشانده گردیده یم(170)

درین دریا و تاریکی و صد موجتو اندر کشتی پر بار چونی(171)

همه شب و هم ابرو هم موج عظیماین سه تاریکی و از غرقاب بیم(172)

(170) مجد، امید، پیشین، ص 355.171 مولوی، جلال الدین محمد، دیوان غزلیات شمس، ص

(763.172) مولوی، جلال الدین محمد، مثنوی معنوی، جلد 2، ص 124.

36 أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مِّمَّا عَمَلُوا

(173)

ترجمه آیه به نثر: آنان روزی معین دارند.

ترجمه آیه به نظم:

بر آنهاست روزی بس بی حسابنگشته عملهایشان نقش آب (174)

گر زمین رابه آسمان دوزیندهندت زیادی از روزی (175)

نظیرش: لَنْ يَبْطِئَ عَذَابُكَ مَا قَدْ قُدِّرَ لَكَ. (176)

(173) سوره صافات، آیه 41.174) مجد، امید، پیشین، ص 477.175) شکورزاده بلوری، دکتر

ابراهیم، پیشین، ص 588.176) نهج البلاغه، قصار 379، ص 430. «آنچه برایت مقدر شده، تأخیر

نپذیرد.»

37 أَيْحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا
(177)

ترجمه آیه به نثر: آیا شما دوست درارید گوشت برادر مرده خود را بخوردید.
ترجمه آیه به نظم:

کس از شما هیچ راضی بشد خورد گوشت مرده اخوان خود؟
شماراست نفرت خود از این عمل بود حکم غیبت همین در مثل (178)
بود غیبت خلق مردار خوردن از این لقمه کن پاک کام و دهان را (179)
«صائب»

آن کس که لوای غیب افروخته است او از تن مردگان غذا ساخته است (180)
(177) سوره حجرات، آیه 12.178) مجد، امید، پیشین، ص 517.179) هخدا، امثال و حکم،
پیشین، ج 1، ص 323.180) همان، ج 1، ص 60.

38 أَيْدِمَا تَكُونُوا يَدْرِكْكُمْ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ
(181)

ترجمه آیه به نثر: هر جا باشد، مرگ شما را در می یابد، هر چند در برجهای محکم باشید.
ترجمه آیه به نظم:

چه باشید در برج و در قصر و کاخچه باشید در کومه و سنگلاخ
به هر جا که باشید و هر ساز و برگبگیرد گریبانتان سخت مرگ(182)
ای که حصن حصین همی سازپیس به کیوانش می کشی ایوان
تا بدانی که چیست حاصل آنآیه اینما تکنونوا اخوان(183)
«ابن یمین»

چون کنم خانه گل آباداندل من اینما تکنونوا اخوان(184)
«سنایی»

از منبه سود ندهد مرد را روئین حصار.(185)

181) سوره نساء، آیه 78.182) مجد، امید، پیشین، ص 90.183) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 337.184) همان.185) همان.

39 أَيْدِمَا تُؤَلَّسُ وَأُفْتَمَّسَ وَجْهُ اللَّهِ

(186)

ترجمه آیه به نثر: به هر کجا روی کینه وجه الهی آن جاست.

ترجمه آیه به نظم:

به هر سوی اگر روی خود برده اید به سوی خدا روی آورده اید. (187)

جمال یار ندارد نقاب و پرده ولیغبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

معشوق عیان می گذرد بر تو ولیکناغیار هی بیند از آن بسته نقابست

(186) سوره بقره، آیه 115.187) مجد، امید، پیشین، ص 18.

40 بَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ
(188)

ترجمه آیه به نثر: بشارت ده به آن بندگان که من به سخن گوش فرا می دهند و از بهترین آن پیروی می کنند.

ترجمه آیه به نظم:

بر ایشان بشارت بده ای رسولکه لطف من افتد بر ایشان قبول
کسانی که چون حرف حق بشنوندنکوکار گردند و صالح شوند(189)
سخن بشنو و بهترین یاد گیرنگر تا کدام آیدت دلپذیر
«فردوسی»

(188) سوره زمر، آیه 17.189) مجد، امید، پیشین، ص 460.

41 تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى

(190)

ترجمه آیه به نثر: در راه نیکی و پرهیزگاری با هم تعاون کنید.

ترجمه آیه به نظم:

نمایید همکاری و اهتمامدر اعمال نیکو و تقوی مدام(191)

تعجیل بد است لیکن در خیر نیکوست.(192)

(190) سوره مائده، آیه 2.191) مجد، امید، پیشین، ص 106.192) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج 1، ص 548.

42 تُعِزَّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلَّ مَنْ تَشَاءُ

(193)

ترجمه آیه به نثر: هر کس را بخواهی، عزت می دهی، و هر که را بخواهی خوار می کنی.
ترجمه آیه به نظم:

به هر بخواهی تو عزت دهی کسی را که خواهی بخواری سنی (194)

آن را که کردگار کرد عزیزتواند زمانه خوار کند (195)

«قآنی»

یکی را سر بنهد تاج بختیکی را به بخاک اندر آرد ز تخت

کلاه سعادت یکی بر سرش گلیم شقاوت یکی در برش (196)

نظیرش: تُؤْتِي الْمُلُوكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلُوكَ مِمَّنْ تَشَاءُ. (197)

193) سوره آل عمران، آیه 26.194) مجد، امید، پیشین، ص 53.195) دهمدا، علی اکبر، امثال و

حكم، پیشین، جلد 1، ص 65.196) خزائلی، دکتر محمد، شرح بوستان، پیشین، ص 38.197)

سوره آل عمران، آیه 26. «به هر که بخواهی، حکومت می بخشی، و از هر کس بخواهی

حکومت را می گیری.»

43 تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى

(198)

ترجمه آیه به نثر: در این صورت این تقسیمی ناعادلانه است.

ترجمه آیه به نظم:

اگر هم چنین بود روز نخستچنین قسمتی باز بُد نادرست (199)

(198) سوره نجم، آیه 22.199) مجد، امید، پیشین، ص 526.

44 ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدَّ قَسْوَةً وَإِنْ
مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَشْهَقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ
الْمَاءُ
(200)

ترجمه آیه به نثر: پس بعد از آن سخت دل گشتید، پس دل‌هایتان چون سنگ یا سخت تر از آن
شد. سنگ‌هایی که نهرهایی از آن بجوشد. و برخی دیگر سنگ‌هایی که بشکافد که بشکافد و آب
از آن بیرون آید.

ترجمه آیه به نظم:

چنین نیک اعجاز آمدید و لیکن از آن سختدل تر شدید

که سخت است دل‌هایتان همچو سنگ‌وز آن نیز بدتر به زشتی و ننگ

چه از پاره ای سنگ‌ها دست کمبود آنکه جوشد یکی چشمه هم

شکافند برخی دگر طی سالکه جوشد از آن پاک آبی زلال (201)

چون چشمه بجوشد از دل سنگ‌بشکن تو سبوی جسم و جان را (202)

تو اسیر بو و رنگی به مثال نقش سنگیجھی چو آب چشمه ز درون سنگ خارا (203)

دلا ز سنگ صد چشمه روا کنکه احسان وفادارای امروز

ز سنگ چشمه ران کرده ای و می گوئیبیا عطا بستان ای دل فسرده چو سنگ (204)

(200) سوره بقره، آیه 74.201) مجد، امید، پیشین، ص 11.202) مولوی، جلال الدین محمد،

دیوان غزلیات شمس، پیشین، ص 42.203) همان، ص 53.204) مولانا، جلال الدین محمد، دیوان

غزلیات شمس، پیشین، ص 940.

45 جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ
(205).

ترجمه آیه به نثر: حق آمد و باطل نابود شد.

ترجمه آیه به نظم:

بگو خود رسولی ز حق آمدستکه باطل از او گشته نابود و پست (206)

سایه زایل شود چو نور امیدغیب بگریخت چون حضور آمد (207)

«اوحدی»

دیو چو بیرن رود فرشته درآید.

(205) سوره اسراء، آیه 81.206) مجد، امید، پیشین، 290.207) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم،

پیشین، ج 2، ص 940.

46 جَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةً مِّثْلُهَا

(208)

ترجمه آیه به نثر: و انتقام بدی، مانند آن بدی است.

ترجمه آیه به نظم:

اگر کس نماید بدی در مقامهمانقدر بر او سزد انتقام(209)

مگو ناخوش که پاسخ ناخوش آید به کوه آواز خوش ده تا خوش آید

(208) سوره شوری، آیه 40.209) مجد، امید، پیشین، 487.

47 جَعَلْنَا عَلَیْهَا سَدَافِلًا هَا وَأَمْطَرْنَا عَلَیْهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّیلٍ مَّنْضُودٍ
(210)

ترجمه آیه به نثر: آن را زیر و رو کردیم، و بارانی از سنگ متراکم بر روی هم، بر آنها نازل نمودیم.
ترجمه آیه به نظم:

چو شد صبح فرمان پروردگار بیامد که ویرانه شد آن دیار
بکردیم آن شهر زیر و زبر که از آن نماندست هرگز اثر
هم از آسمان سنگهای هلاکبر آنها بیامد به بالین خاک (211)
کن فیکن شدن.

نظیرش: جعل اعلاه اسفله و اسفله اعلاه. (212)
(210) سوره هود، آیه 82.211 مجد، امید، پیشین، ص 231.212 نهج البلاغه، قصار 381.

48 جَعَلْنَا مِنْ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

(213)

ترجمه آیه به نثر: هر چیز زنده ای را از آب قرار دادیم.

ترجمه آیه به نظم:

ز مشرق به مغرب مه و آفتابران کرد و بنهاد گیتی بر آب (214)

ز آب زنده بود خلق و ز آب نیست گریز. (215)

آب آبادانی است.

(213) سوره انبیاء، آیه 30.214) مجد، امید، پیشین، ص 324.215) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج 1، ص 96.

49 الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ

(216)

ترجمه آیه به نثر: زنان ناپاک از آن مردان ناپاک هستند.

ترجمه آیه به نظم:

هر آن زنی که او هست بدکار و بدبه مردی بدین وصف باید رسد(217)

اندر نبی است پاکان جز پاک را نشایدو آن کو پشت باشد آنرا پلید باید(218)

«حضرت اربب»

بد خوی شوی ز خوی بد یار خود چنانکخنجر خمیده گشت چون خمیده باشد نیام(219)

تیغ کج را نیام کج باشد.

مردار به سگان اولی تر.(220)

216) سوره نور، آیه 26.217) مجد، امید، پیشین، ص 352.218) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج 1، ص 257.219) همان، ج 1، ص 571.220) باشا، امین، اجلالی، قرّة العین،

پیشین، ص 17.

50 خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ
(221)

ترجمه آیه به نثر: در دنیا و آخرت زیانکار است و این زیان آشکار است.
ترجمه آیه به نظم:

زیانکار هستند از هر جهت چه در دار دنیا چه در آخرت
نفاق و دورویی در انجام کارزینش بود بر همه آشکار(222)
می سزد دگر نهدت طبع کدامخسر الدین و الآخرة نام
«جامی»

دین نه و دنیا نه همچو کافر درویشاز دو سر بهره جز عقاب نیابد(223)
«ظهیر»

(221) سوره حج، آیه 11.222) مجد، امید، پیشین، ص 333.223) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 2، ص 738.

51 خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ

(224)

ترجمه آیه به نثر: انسان با شتاب آفریده شد.

ترجمه آیه به نظم:

عجولست همواره این آدمیصبری ندارد به کارش دمی

نهاد و سرشت انسان بر شتاب است. (225)

(224) سوره انبیاء، آیه 37.225) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 2، ص 743.

52 خَلَقَ الْإِنْسَانَ، عَلَّمَهُ الْبَيَانَ
(226)

ترجمه آیه به نثر: انسان را آفرید، و به او بیان و نطق را تعلیم داد.
ترجمه آیه به نظم:

خدا آدمی را ببخشد جانبه او داد تعلیم نطق و بیان (227)

به نام خداوند جان آفرین حکیم سخن در زبان آفرین (228)

نظیرش: عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا. (229)

(226) سوره الرحمن، آیه 3 و 4.227) مجد، امید، پیشین، ص 531.228) خزائلی، محمد، شرح

بوستان، ناشر سازمان انتشارات جاویدان، چاپ پنجم، بهار 1363، ص 33.229) سوره بقره، آیه

31. «و خداوند همه اسماء را به آدم آموخت.»

53 وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ، أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ
(230)

ترجمه آیه به نثر: سبقت گیرندگان، آنان مقربان درگاهند.

ترجمه آیه به نظم:

گروه سوم کیست؟ السابقونکه ایمانشان برترست و فزون.(231)

آسیاب به نوبت.

نظیرش: الاقدم فالأقدم.

(230) سوره واقعه، آیه 10 و 11.231) مجد، امید، پیشین، ص 534.

54 سَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ

(232)

ترجمه آیه به نثر: به زودی گفتارم را هنگام یاداش عمل متذکر می شوید.

ترجمه آیه به نظم:

بخاطر بیارید بسیار زودهر آنچه که کردیم گفت و شنود(233)

پندهای مرا یاد خواهی کرد.(234)

(232) سوره غافر، آیه 44.233) مجد، امید، پیشین، ص 472.234) باشا، امین، اجلالی، قره

العين، پیشین، ص 17.

55 سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ
(235)

ترجمه آیه به نثر: در زمین سیر کنید و ببینید عاقبت کار مجرمان چگونه است.
ترجمه آیه به نظم:

بگو تا نمایید سیر و سفرنمایید خاک زمین را نظر
سرانجام بر کارها بنگریدمگر توشه ای پند از آن برید(236)
بسیار سفر باید تا پخته شود خامیصوفی نشود صافی تا در نکشد جامی(237)
سفر مربی مرد است و آستانه جاهسفر خزانه مال است و اوستاد هنر
به شهر خویش درون بی خطر بود مردمبه کان خویش درون بی بها بود گوهر
به جرم خاک و فلک در نگاه باید کردکه این کجاست ز آزر و آن کجا ز سفر
درخت اگر متحرک شدی ز جای به جاینه جور تیشه کشیدی و نه جفای تبر(238)
«ابوالفرج روتی»

این بس سرف سفر که در عالمتاریخ ز هجرت پیمبر شد
برمن سفر ازحضر بمت ارچنداین شه چونعیم و آن چو آذر شد
بس کهتر طبع و ابله اندیشهکو کرد سفر حکیم ومهتر شد(239)
«علی شطرنجی»

از سفرها ماه کیخسرو شودبی سفرها ماه کی خسرو شود
از سفر بیدق شود فرزین داروز سفر یابد یوسف صد مراد(240)
نظیرش: أُولَٰئِكَ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ (241) مَثَلُ قَوْمٍ
سَفَرُوا نَبَا بِهِمْ مَذْلُومٌ جَدِيدٌ فَأَمَّا وَاقِعٌ حَضِيْبًا. (242)
(235) سوره نمل، آیه 69.236) مجد، امید، پیشین، ص 383.237) سعدی، کلیات سعدی، به
اهتمام فروغی، پیشین، بیت 597، ص 634.238) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج
1، ص 164.239) همان، ج 2، ص 974.240) همان، ج 2، ص 974.241) سوره روم، آیه 9 «آیا در
زمین سیر نکردند تا عاقبت کسانی که قبل بودند ببینند». (242) نهج البلاغه، نامه 31، ص 300
«چون گرهی مسافرنند که به جایی منزل کنند ناسزوار، از آب و آبادانی به کنار.

56 - سَدَّيْعَلَامُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيْ مَنَقَلَابٍ يَنقَلِبُونَ

(243)

ترجمه به نثر: و آنان که ظلم و ستم کردند به زودی خواهند دانست که به چه کیفرگاهی باز می گردند.

ترجمه آیه به نظم:

ستم پیشگان خود بدانند زودکدامین مکان است جای خلود(244)

هر که تیغ ستم کشد بیرونفلکش هم بدان بریزد خون (245)

(243) سوره شورا، آیه 227.244) مجد، امید، پیشین، ص 376.245) دهخدا، علی اکبر، امثال

حکم، پیشین، ج 1، ص 175.

57 - شاورهم فی الامر

(246)

ترجمه آیه به نثر: درکارها با آنان مشورت کن.

ترجمه آیه به نظم:

بکن مشورت در زمان نبردکه جنگ است اکنون چه بایست کرد(247)

در همه کار مشورت باید مشورت رهبر صواب آید.(248)

مشورت ادراک وهوشیاری دهد عقلها را عقلها یاری دهد

عقل را با عقل دیگر یار کنامر شوری بینهم را کارکن(249)

هر که بی مشورت کند تدبیر غالبش بر هدف نیاید تیر

با دو عاقل هوا نیامیزدیک هوا از دو عقل بگریزد

«سنایی»

پیشه گر کامل شود از پیشه گر عقل قوت گیرد از عقل دگر

رأی تو اگر جد هست هشیاررأی دگران زدست مگذار

«مولوی»

امر شاورهم برای آن بودکز تشاور سهو وکژ کمتر بود(250) «مولوی»

نظیرش: وامرهم شوری بینهم (251)

مَنْ شَاوَرَ الرِّجَالَ، شَارَكَهَا فِي عَقُولِهَا (252)

مَنْ اِسْتَقْبَلَ وُجُوهُ الْاَرَاءِ عَرَفَ مَوَاقِعَ الْخَطَا. (253)

لَا مَظَاهِرَةَ اَوْثَقُ مِنَ الْمُشَاوَرَةِ. (254)

لَا ظَهِيرَ كَالْمُشَاوَرَةِ. (255)

(246) سوره آل عمران، آیه (159.247) مجد، امید، پیشین، ص (71.248) شکور زاده بلوری، دکتر

ابراهیم، پیشین، ص (640.249) دهخدا، علی اکبر، امثال وحکم، پیشین، ج 1، ص (281.250)

شکورزاده بلوری، دکتر ابراهیم، پیشین، ص (386.251) سوره شوری، آیه (38.252) نهج البلاغه،

قصار 161، ص 391، «هرکه با مردمان رأی برانداخت خود را در خود آنها شریک ساخت.»(253)

همان، قصار 173، ص 392 «آن که پیشاپیش رذیها تاخت درست راز خطا باز شناخت.»(254)

همان، قصار 113، ص 380 «هیچ پشتیبانی استوارتر از مشورت نیست.»(255) همان، قصار 54،

ص 370 «هیچ پشتیبانی چون مشورت نیست.»

58 - الشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ

(256)

ترجمه آیه به نثر: مردم جاهل از شاعران پیروی می کنند.

ترجمه آیه به نظم:

فقط مردم گمراه منزومینمایند از شاعران پیروی (257)

پیش سرعت ز شعر جستن بهبیت را همچو بت شکستن به

شرع از شعر سخت بیگانه استگرچه با او هم از یکی خانه است (258) «سنایی»

در شعرمپیچ و درفن اوچون اکذب اوست احسن او (259)

«نظامی»

نظیرش: وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ. (260)

(256) سوره شعراء، آیه (224.257) مجد، امید، پیشین، ص (376.258) دهخدا، علی اکبر، امثال

وحکم، پیشین، ج 1، ص (254.259) همان، (260) سوره یس، آیه 69 «نه ما او را شعر آموختیم و

نه شاعری شایسته اوست.»

59 - ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَةً زَوْجٍ وامرأةَ لوطٍ كانتا تحتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحِينَ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يَغُصَّاهُمَا مِنْ اللَّهِ شَيْنًا (261)

ترجمه آیه به نثر: خداوند برای کسانی که کافر شدند، همسر نوح و لوط را مثال آورد که تحت فرمان دو بنده صالح ما بودند. و به آن دو خیانت کردند و آن دو نتوانستند آنان را از دست خدا برهانند.

ترجمه آیه به نظم:

برای کسانی که کافر شدند که در زمره کفرگویان بدند
دو تن را مثال آورد کبریا ز نوح را و زن لوط را
که دست و تن بودشان اختیار دو تن بنده نیک پروردگار
خیانت نمودند لیکن زنانگشتند از زمره مؤمنان
توانی بند آن دو پاکیزه راراهند زنها ز قهر خدا (262)
با بدان یارگشت همسر لوط خاندان نبوتش گم شد
سگ اصحاب کُهِف روزی چند پی نیکان گرفت و مردم شد (263)
پسر نوح با بدان بنشست خاندان نبوتش گم شد (264)
گیرم پدر تو بود فاضلا ز فضل پدر تو را چه حاصل
پارسا باش و منت از خود کن پارسا زادگی ادب نبود
گرد نام پدر جد می گردید پدر خویش باش اگر مردی (265)
چو کنعان را طبیعت بی هنر بود پیمبر زادگی قدرش نیفزود
هنر بنمای اگر داری نه گوهر گل از خار است و ابراهیم از آذر (266)
گویی از نژاد بزرگانم گفتاری آمد تو نه کرداری
بی فضل کمتری تو ز گنجشکی گر چه ز پشت جعفر طیاری
بیچاره زنده بود ای خواجه آن که او زمرگان طلبد یاری
چه سود چون هی ز تو گند آید گو تو به نام احمد عطاری
طلب پدر تو اندهد نفتیتو چونکه گر خویش همخاری (267)
زن بد در سرای مرد نکو هم در این عالم است دوزخ او (268)
آنجا که بزرگ بایدت بود فرزندی کس ندارد سود (269)
چون تونگی جفت آن مقبوح روح چون عیال کافر اندر عقد نوح (270)
نظیرش: مَنْ فَاتَتْهُ حَسَبَ نَفْسِهِ لَمْ يَنْفَعْهُ آبَاءُهُ. (271)
مَنْ أَبْطَأَتْهُ عَمَلُهُ لَمْ يَسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ. (272)

(261) سوره تحریم آیه 10.262) مجد، امید، پیشین، ص 561.263) سعدی، مصلح بن عبدالله، کلیات سعدی، به اهتمام محمد علی فروغی، پیشین، ص 42.264) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 5 و 7.265) شکور زاده بلوری، دکتر ابراهیم، پیشین، ص 21.266) همان، ص 182 و سعدی، کلیات، به اهتمام محمد علی فروغی و آشتیانی، پیشین، ص 205.267) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 47.268) سعدی، کلیات سعدی، به اهتمام محمد علی فروغی و عباس اقبال آشتیانی، چاپخانه علمی، چاپ هفتم، 1368، ص 123.269) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 46.270) مثنوی، ج 2، ص 392.271) نهج البلاغه، قصار 389، ص 423 «آن که گوهر خویش از دست شود، بزرگی تبار وی را سود

ندهد». (272) همان، قصار 389، ص 423 «آن که کرده وی به جایی اش نرساند نسب او را پیش نراند.»

60 - عَسَدَىٰ اِنْ تُكْرِهَوا شَيْئًا وَّهٗوَ خَيْرٌ لَّكُمْ
(273)

ترجمه آیه به نثر: چه بسیار از چیزی بدتان می آید و آن برایتان خوب است.
ترجمه آیه به نظم:

چه بسیار وقت و زمانی بود که چیزی شمارید مکروه و بد
اگرچه که خیر است در آن نهانو لیکن نباشید آگاه از آن.
شاید که چو وابینی خیر تو در این باشد غمناک نباید بود از طعن حسود ای دل
هر چه بر تو آن کراهیت بود چون حقیقت بنگری رحمت بود
ای بسا درد که باشد به حقیقت درمان.
نظیرش: رَبِّ سَاعَ فِيمَا يُرَّهٗ.
(273) سوره بقره، آی 16.

61 - فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَعُفٌ

(274)

ترجمه آیه به نثر: با رحمت خدا با خلق مهربان شدی .

ترجمه آیه به نظم:

کنون رحمت و لطف رب جهان تو را کرد با مردمان مهربان (275)

ای کریمی که از خزانه غیبگیر و ترسا وظیفه خور داری

دوستان را کجا کنی محروم تو که با دشمن این نظر داری (276)

شد به دنیا رخس چراغ افروز شب ما گشت ز الطافش روز

با ز فردا چراغ افروزد که از آن جرم عاصیان سوزد

(274) سوره ال عمران، آیه 159.275) مجد، امید، پیشین، ص 1.276) سعدی، مصلح بن عبدالله،

کلیات سعدی، به اهتمام محمد علی فروغی، ص .

62 - فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَیْكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَیْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَیْكُمْ
(277)

ترجمه آیه به نثر: پس هر کس به شما تجاوز کرد، همانند آن بر او تعدی و تجاوز کنید.
ترجمه آیه به نظم:

اگر سوتیان گشت دستی درازتقابل نمایند با حضم باز
به مقدار ظلمی که شد بر شما همانقدر سازید جنگ ودغا(278)
مگو ناخوش که پاسخ ناخوش آید به کوه آواز خوش ده تا خوش آید (279)
کلوخ اندازا پاداش سنگ است جواب است ای برادر این نه جنگ است
جواب های، هوی است.

نظیرش: رَدُّوا الْحَجَرَ مِنْ حَيْثُ جَاءَ. (280)

(277) سوره بقره، آیه 194.278) مجد، امید پیشین، 60، 279) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم،
پیشین، ج4، ص 173.280) نهج البلاغه، قصار 314، ص 418 «سنگ از همان جایی که دشمن
پرت کرده، باز گردانید که شر را جز شر پاسخی نیست.»

63 - فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ
(281)

ترجمه آیه به نثر: پس هرکس به اندازه ذره ای بدی انجام دهد آن را می بیند.
ترجمه آیه به نظم:

وگر قدر یک ذره کردست شرحزایش درآن روز بیند بشر (282)
چو بد کردی مباش ایمن ز آفاتکه واجب شد طبیعت را مکافات (283)
جز از بد نباشد مکافات بدچنین از ره داد دادن سزد (284) «فردوسی»
آنکه کردار بد روا بیند خود از کردار خود جزا بیند (285) «امیر خسرو»
خانه ای که به ستم سازیسگ در آن کند بازی
ریشه بیداد بر خاکستر است.

نظیرش: الْحَجَرُ الْعَصِيبُ فِي الدَّارِ رَهْنٌ عَالِي خَرَابِهَا. (286)
الظُّلُمُ مَرْتَعُهُ وَخِيمٌ. بَيْتُ الظَّالِمِ خَرَابٌ.

(281) سوره زلزال، آیه 8.282) مجد، امید، پیشین، ص 599.283) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج2، ص 633.284) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج1، ص 161.285) همان، ج 1، ص 159.286) نهج البلاغه، قصار 240، ص 401 «سنگی که به غصب درخانه ای است درگرو ویرانی کاشانه است.»

64 - فَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ

(287)

ترجمه آیه به نثر: بر روی هر صاحب علمی، دانایی است.

ترجمه آیه به نظم:

بلی سنت حق بود از قدیم فراتر ز هر عالمی دان علیم(288)

کاردانی به کشوری نبود که از آن کاردان تری نبود.

«امیر خسرو دهلوی»

تو به مایه دانش خود ما نیست که بالای هر دانشی دانشی است(289)

«فردوسی»

(287) مجد، امید، پیشین، ص 244.288) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج2، ص

805.289) همان، ج1، ص558.

65 - فی آذَانِهِمْ وَقُرْ

(290)

ترجمه آیه به نثر: در گوشه‌هایشان سنگینی است.

ترجمه آیه به نظم:

کسانی که نبودند مؤمن برآن همی گوشه‌هایشان بود بس گران(291)

بر چشم کور سرمه کشیدن چه فایده. (292) پند به نادان بارانست در شورستان.

نصیحت همه عالم چو باد در قفس استبه گوش مردم نادان، چو آب در غربال (293)

باران که در لطافت طبعش ملال نیست در باغ لاله روید و در شوره زار خس (294)

نظیرش: وَقُرْ سَمْعٌ لَمْ يَفْقَهُ الْوَاعِيَةَ. (295)

290) سوره فصلت، آیه 44 «والذين لا يؤمنون فی آذانهم وقر» (291) مجد، امید، پیشین، ص

481.292) شکورزاده بلوری، دکتر ابراهیم، پیشین، ص 166.293) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ص 1815.294) سعدی شیرازی، گلستان، تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی،

چاپ گونه، چاپ اول تهران، 1368ه. ش، ص 62.295) نهج البلاغه، خطبه 4، ص 12. «کراست

گوشی که بانگ بلند پندها را نشنود.»

66 - قَالَ بَلْ سَوَّيْتُمْ لَكُمْ أَنْفُسَكُمْ أَمْراً

(296)

ترجمه آیه به نثر: گفت: نفسهای شما، کاری را در چشم شما آواست.
ترجمه آیه به نظم:

چو نزد پدر گفته شد سر گذشتهمه شرح قصه بر او بر گذشت

بگفتا مگو بار دیگر شما نمودید خود پیروی از هوی (297)

یکی را که عادت بود راستی خطائی رود، در گذارند از او

وگر نامور شد به قول دروغ وگر راست باور ندارند از او (298)

(296) سوره یوسف، آیه 83.297) مجد، امید، پیشین، ص 245.298) سعدی، گزینه گلستان
سعدی، انتخاب و شرح دکتر حسن انوری، تهران 1371، چاپ اول، چاپ دیبا، آفتاب، ص 134.

67 - کَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ
(299)

ترجمه آیه به نثر: بزرگ دشمنی است نزد خدا که بگویید و نکنید.
ترجمه آیه به نظم:

بترسید اینک از این زشت کار که در خشم می آورد کردگار
که گوئید چیزی به روی زبان ولی در عمل عاجز آئید ز آن (300)
واعظان کین جلوه در محراب و منبر میکنند چون به خلوت میروند آن کار دیگر می کنند
مشکلی دارم ز دانشمندان مجلس باز پرستویه فرمایان چرا خود توبه کمتر میکنند (301)
بار درخت علم نباشد مگر عمل با علم اگر عمل نکنی شاخی بی بری (302)
نظیرش: الدّاعی بِلَا عَمَلٍ کَالرَّامِي بِلَا وَتَرٍ. (303)

(299) سوره صف، آیه (3.300) مجد، امید، پیشین، 551. 301) حافظ. دیوان غزلیات خواجه حافظ
شیرازی، به کوشش دکتر خلیل خطیب رهبر، چاپ مروی. انتشارات صفی علیشاه، چاپ پنجم،
1361. ص 270.302) سعدی، کلیات. به اهتمام محمد علی فروغی و آشتیانی، پیشین، ص
490.303) نهج البلاغه، قصار 337، ص 421 «آن که خواند و خودبه کار نپردازد. چون تیر افکنی
است که از کمان بی زه تیر اندازد.»

68 - كُلِّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ

(304)

ترجمه آیه به نثر: هر گروهی بخاطر آنچه در نزدشان است، خوشحال هستند.
ترجمه آیه به نظم:

که هر قوم هر چه پسندید خودبرآن گشت راضی و دلشاد شد (305)

زی هر کس آیین شهرش نکوست. (306)

(304) سوره مومنون، آیه 53.305) مجد، امید، پیشین، ص 345.306) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج2، ص 936.

69 - کلَّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ

(307)

ترجمه آیه به نثر: هر نفسی در گرو آن چیزی است که انجام داده است.
ترجمه آیه به نظم:

همه کس چو محشر بیاید به پیشاسیر است در دست اعمال خویش (308)
اهل عالم همه کشاورزندهر چه کارند همان دورند (309)

«ابن یمین»

نابرده رنج گنج میسر نمی شودمزد آن گرفت جان برادر که کار کرد (310)

خواهی قلمت به چرخ ساید بی دود چراغ بر نیاید

از این بابست چندین رنج بردنکه بی رنج نخواهی گنج بردن (311)

«اسرار نامه»

آنچه دی کاشته ای میکنی امروز درو طمع خوشه مکن از دانه جو (312) «ظهیر فاریابی»

مقام عیش میسر نمی شود بی رنج. (313)

نظیرش: بِإِحْتِمَالِ الْهُوْنِ يَجِبُ السُّوْدُ (314)

زَرَعُوا النَّجُورَ وَ حَصَدُوا النَّجُورَ (315)

(307) سوره مدثر، آیه 38.308) مجد، امید، پیشین، ص 576.309) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج1، ص 317.310) همان.311) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین.312)

شکورزاده بلوری، دکتر ابراهیم، پیشین. ص313.0) شیرازی، خواجه حافظ، دیوان غزلیات مولانا

شمس الدین محمد، تدوین خطیب رهبر، شماره غزل25، ص 37.314) نهج البلاغه، قصار224،

ص 398، «با تحمل رنجهای سروری به دست می آید.»315) همان خطبه 2 ص 9«تخم گناه

افشانند و محصول آن جز عذاب نبود، برداشتند.»

70 - كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

(316)

ترجمه آیه به نثر: هر نفسی چشاننده مرگ است.

ترجمه آیه به نظم:

هر آنکس که آمد به دار الفناچشد لاجرم شربت مرگ را

هر بهاری را خزانی در پی است و هر راهی را پایانی .

نظیرش: كُلُّ مَرْدَةٍ إِلَىٰ انْتِهَاءٍ . وَ كُلُّ حَيٍّ فِيهَا إِلَىٰ فَنَاءٍ . (317)

(316) سوره آل عمران، آیه 185.317) نهج البلاغه، خطبه 99، ص 91» هر مدتی از آن سرآمدنی

و هر زنده آن مردنی.»

71 - كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ
(318)

ترجمه آیه به نثر: هرکه روی زمین است دستخوش مرگ و فناست و خدای باجلال و عظمت باقی می ماند.

ترجمه آیه به نظم:

هر آنکس که روی زمین پابجاست سرانجام او نیستی و فناست
خداوند با مجد صاحب جلالبود زنده هرگز نیابد زوال
هر که آمد عمارت نو ساخترفت و منزل به دیگر پرداخت (319)
اگر چند بسیار مانی به جایهم آخر سر آید سینجی سرای (320) «اسدی»
هر که آمد در جهان پرزشور عاقبت می بایدش رفتن به گور
نظیرش ک لِدُوا لِمَوْتٍ و اجْمَعُوا لِلْفَنَاءِ و ابْنُوا لِلْخَرَابِ (321)
كُلُّ مُدَّةٍ فِيهَا اِلَى اِنْتِهَاءٍ و كُلُّ حَيٍّ فِيهَا اِلَى فَنَاءٍ (322)
اِنَّكَ طَرِيدُ الْمَوْتِ الَّذِي لَا يَنْجُو مِنْهُ هَارِبُهُ (323)
اِنَّ كُلَّ شَيْءٍ مُدَّةٌ و اَجَلًا. (324)

(318) سوره الرحمن، آیه 26 و 27. سعدی شیرازی. گلستان، تصحیح و توضیح غالمحسین یوسفی، چاپ گوته، چاپ اول، تهران، 1368، ه.ش، ص 52.320) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج1، ص 156.321) نهج البلاغه، قصار 132، ص 385، «بزائید برای مردن و فراهم کنید برای نابود گشتن و بسازید برای ویران شدن.» (322) همان خطبه 9، ص 91، «هر مدتی از آن سر آمدنی و هر زنده آن مردنی.» (323) همان، نامه 31، ص 303، «درراهی هستی که یا پایانش آخرت است و شکار مرگی که گریزند. از آن نرهد.» (324) همان، خطبه 190، ص 208، «برای هر چیز مدتی است و پایانی.»

72 - کم من فِئَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ
(325)

ترجمه آیه به نثر: چه بسیار گروه کوچکی که به فرمان خدا، بر گروههای عظیمی پیروز شدند، و خداوند با صابران است.

ترجمه آیه به نظم:

چه بسیار بوده که اندک قشون به یاری حق بر سپاهی فزون

بگشتند پیروز درکار زار خداوند باصابران است یار(326)

دیدیم بسی ز سر چشمه خود چون بیشتر آمر شتر و بار ببرد(327)

که دشمن اگر چه بود خوار و خرد مراو را به نادان نباید شمرد(328) «خواجه عبدالله انصاری»

دشمن هر چند حقیر باشد خرد مگیر.

(325) سوره بقره، آیه 249.326) مجد، امید، پیشین، ص 41.327) دهخدا،؟ علی اکبر، امثال

وحکم، پیشین، ج2، ص328، 815) همان.

73 - کَلُوا واشربوا و لا تسرفوا

(329)

ترجمه آیه به نثر: بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید.

ترجمه آیه به نظم:

زدریای الطاف پروردگار خورید و بنوشید در روزگار

نورزید اسراف اما دران که بنود خدا دوست با مسرفان(330)

آب را چه همه زلال خیزداز خوردن آن ملال خیزد

اندرون از طعام خالی دارتا در او نور معرفت بینی(331)

تهی از حکمتی به علت آن که پری ازطعام تابینی(332)

پر خوری زنده پیل باشی توکم خوری جبرئیل باشی تو(333)

«سنایی»

کم بخور همیشه بخور.

(329) سوره اعراف، آیه 31.330) مجد، امید، پیشین، ص 154.331) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج1، ص144.332) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج1، ص39.333)

همان.

74 - لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَزَى

(334)

ترجمه آیه به نثر: صدقه هایتان را به امنت و اذیت باطل نکنید.

ترجمه آیه به نظم:

مبادا دهید اجر انفاق را به آزار و منت به باد فنا (335)

دگر گر با کسی کردی نکوینباشد نیکویی گر باز گویی (336)

نیکویی گر کنی منت منه زانکه باطل شد زمنت جود و احسان (337)

«ناصر خسرو»

(334) سوره بقره، آیه 264.335) مجد، امید، پیشین، ص 144. 336) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج1، ص 39.337) همان، ج1، ص4.

75 - لا تَجْعَلْ يَدَكَ مَلُوقَةً إِلَى عُنُقِكَ وَ لَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَعْقِدَ مَلُومًا مُحُورًا (338)

ترجمه آیه به نثر: هر که دستت را برگردنت زنجیر مکن. و بیش از حد دست خود رامگشای که مورد سرزنش قرارگیری و از کار فرومانی.

ترجمه آیه به نظم:

نه هرگز خیانت دست خود بسته ای که مانند از بخششست برکنار
نه بسیار می باش گسترده بالکه بسیار بخشی از اموال و مال
اگر خودنمایی یکی زین دو کار به حسرت نشینی سر انجام، زار (339)
کرم به جای فرو ماندگان چونتوانیموت است نه چندان که خود مانی
چنان خور که نایدت در دوگدازچنان بخش کت نفکند در نیاز (340) «اسدی»
اگر چه احسان نکوست از کم و بیش ظلم باشد به غیر موضع خویش (341)
زکار زمانه میانه گزینچه خواهی که یابی ز خلق آفرین
همه نیز نیکی بهاندازه کن زمرد جهانیده بشنو سخن
«فردوسی»

میانه گزینی درهمه کار کرد به پیوستگی هم به جنگ و نبرد
میان گزینی بمانی به جای خردمند خواندت پاکیزه رأی (342)
همه اخلاق نیکو درمیان استکهاز افراط و تفریطش کران است
میانه چون صراط المستقیم است زهر دوجانبش قعر جهیم است
(338) سوره اسرا، آیه 29.339) مجد، امید، پیشین، ص 285.340) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 3، ص 619.341) همان، ج 3، ص 1285.342) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 168.

76 - لَا تَطْعَمَنَّ أَغْفَلَدَا قَبْلَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا
(343)

ترجمه آیه به نثر: از کسانی که قلبشان را از یاد خدا غافل ساختیم، اطاعت مکن همانا
کهازهوای نفس پیروی کردند، و کارهایشان افراطی است.
ترجمه آیه به نظم:

از ان قوم هرگز اطاعت مکنکه غافل بگشتند از بیخ و بن
بکردیمشان غافل از یادخویش ره نفس خود را گرفتند پیش
بگشتند مشغول کار تباه فتادند درظلمت و درگناه(344)

شاه عطا کرده به ما حاکم فلفل نمکی نه به آن شوری شور، نه به این بی نمکی (345)
گفتند: بیش نیا که می افتی، آنقدر پس رفت که از آن طرف افتاد(346)
نظیرش: لَا يَزِي الْجَاهِلَ إِلَّا مُفْرَطًا أَوْ مُفْرَطًا. (347)

(343) سوره کهف، آیه 28.344) مجد، امید، پیشین، ص 297.345) شکورزاه بلوری، دکتر
ابراهیم، پیشین، ص 682.346) شکور زاده بلوری، دکتر ابراهیم، پیشین، ص 77.347) نهج
البلاغه، قصار70، ص 371«نادان را یاتندرو یا کندرو می بینی»

77 - لَا تُلَاقُوا بِإِيْدِكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

(348)

ترجمه آیه به نثر: خود را به دست خود، به هلاکت نیفکنید.

ترجمه آیه به نظم:

نه آنقدر کاید شما را ضرربیفتید در مهلکه در خطر(349)

گر چه کس بی اجل نخواهد مرد تو مرو در همان ازدها(350)

«سعدی»

(348) سوره بقره، آیه 195.349) مجد، امید، پیشین، ص 30.350) دهخدا، علی اکبر، امثال

وحکم، پیشین، ج3، ص 1342.

78 - لاتیا سوا من روح الله

(351)

ترجمه آیه به نثر: از رحمت خدا مأیوس نشوید.

ترجمه آیه به نظم:

مباشید مأیوس هرگز شماز الطاف بیانت‌های خدا (352)

چو نومید گردد زیروان کسباز اونیک بختی نیاید بسی (353)

«فردوسی»

اگرامید رنجوری نمایدز نومیدی بسی نومیدی آید (354)

«ویس ورامین»

351) سوره یوسف، آیه 87.352) مجد، امید، پیشین، ص 246.353) دهخدا، علی اکبر، امثال

وحکم، پیشین، ج 2، ص 649.354) همان، ص 669.

79 - لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ

(355)

ترجمه آیه به نثر: اگر شکرگزاری کنید، (نعمت خود را) بر شما خواهم افزود .
ترجمه آیه به نظم:

اگر خود بگوئید حق راسپاسبهدل لطف او رابدارید پاس
شمارا کنم نعمت خویش بیش فزون تر کنم نعمت خود ز بیش (356)
در نعمت خدای بگشایدشکر کن تا خدا بیفزاید (357)
«انوری»

شکر نعمت نعمت افزون کندکفر نعمت از کفت بیرون کند (358)
«مولوی»

نظیرش: وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ. (359)

اِذَا وَصَّلَتْ اِلَيْكُمْ اَطْرَافُ النَّعْمِ فَلَا تُنْفِرُوا الْقَصَا بَقِلَّةِ الشُّكْرِ. (360)
الشُّكْرُ زِينَةُ الْغِنَى. (361)

(355) سوره ابراهیم، آیه 7.356) مجد، امید، پیشین، ص 256.357) دهخدا، علی اکبر، امثال
وحکم، ج 2، ص 1027.358) همان.359) سوره ضحی، آیه 11، «و نعمتهای پروردگار رابارگو
کن.» (360) نهج البلاغه، قصار 13، ص 362 «چون طلیعه نعمتها به شمارسید، باناسپاسی دنباله
آن را مبرید.» (361) همان، قصار 68، ص 371 «شکر گزاری، زیور ثروتمند است.»

80 - لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ
(362)

ترجمه آیه بهنثر: داخل بهشت نخواهند شد، مگر این که شتر از سوراخ سوزن بگذرد!
ترجمه آیه به نظم:

نیاید هرگز به باغ بهشتکها مر محالی است این سر نوشت
چو سوراخ سوزن که تنک است و خود طنابی در آن کی تواند ببرد!
بر اینگونه افراد برگشته بختمجازات را نیم بسیار سخت (363)
راه حق تنگ است چون سم خیاط ما مثال رشته بکتا می رویم (364)
(362) سوره اعراف آیه 40.363) مجد، امید، پیشین، ص 155.364) مولوی، جلال الدین محمد،
دیوان غزلیات شمس، پیشین، ص 474.

81 - لَا يَكْلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

(365)

ترجمه آیه به نثر: خداوند هیچ کس را، جز به اندازه توانایش تکلیف نمی کند.
ترجمه آیه به نظم:

به اندازه طاقت هر نفر خدا داده تکلیف نه بیشتر (366)

زوتو هر چه نتوانی ایزد نخواستتو آن کن که فرموده از راه راست (367)

«اسدی»

خدا سرما را به قدر بالاپوش می دهد. (368) آنقدر بارکن که بکشد نه آنقدر که بکشد. (369)

نظیرش: يَنْزِلُ الصَّبْرُ عَلَى قَدْرِ الْمُصِيبَةِ. (370)

365 (سوره بقره آیه 286.366) مجد، امید، پیشین، ص 49.367) دهخدا، علی اکبر، امثال

وحکم، پیشین، ج 2، ص 898.368) همان، جلد 2، ص 719.369) همان. (370) نهج البلاغه، قصار

144، ص 386 «صبر به اندازه مصیبت فرو آید.»

82 - لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ امْرَأً

(371)

ترجمه آیه به نثر: شاید خداوند بعد از این وضع تازه فراهم کند.
ترجمه آیه به نظم:

چه دانی شاید که یکتا خداپس از آن که گشتند از هم جدا
دگر باره در قلب آنان پدیدکند میل بر بازگشتی جدید(372)
آنچه دیدی برقرار خودنماندو آنچه بینی هم نماند بر قرار(373)
خدا اگر زرحمت ببندد دری ز رحمت گشاید در دیگری (374)
درانداز سببی به بالا و گیردگرگون شود کار کاید بزیر (375)
«نظامی»

همی تا بگردانی انگشتریجهان را دگرگون شود داوری(376)
از این ستون به آن ستون فرج است. سبب را چون به هوا اندازی تا به زمین بیاید چندین چرخ
می زند.

نظیرش: لَأَتِيَنَّكُمْ مِنْ رُوحِ اللَّهِ. (377)

(371) سوره طلاق آیه 1.372) مجد، امید، پیشین، ص 558.373) دهخدا، علی اکبر، امثال و
حکم، پیشین، ج1، ص 111.374) همان.375) همان، ج2، ص999.376) همان.377) سوره یوسف
آیه 87.

83 - لَيْكَلٌ نَبَأٌ مُّسْتَقَرٌّ

(378)

ترجمه آیه به نثر: هر خبری قرارگاهی دارد.

ترجمه آیه به نظم:

هر آنچه پيغمبران خداچدادند از آن خبر بر شما

به دقت معین بیايد وجودز صدقش بگردید آگاه زود(379)

هر سخنی را جایی است.(380)

(378) سوره انعام، آیه 67379) مجد، امید، پیشین، ص 135.380) باشا. امین، اجلالی، قره

العین، پیشین، ص10.

84 - لکم دینکم ولی دین

(381)

ترجمه آیه به نثر: آئین شما برای خودتان، و آئین من برای خودم.

ترجمه آیه به نظم:

شما پس همان شرک گیرد پیشکه توحید من نیز از آن خویش (382)

عیسی به دین خویش موسی به دین خویش

نظیرش: لاکراه فی الدین

(381) سوره کافرون آیه 6.382) مجد، امید، پیشین، ص 603.

85 - لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ

ترجمه آیه به نثر: چرا می گوئید آنچه را که انجام نمی دهید.

ترجمه آیه به نظم:

چرا می نمایید چیزی بیانکه هزگز نسازید انجام کار

دو صد گفته چون نیم کردار نیست بزرگی سراسر به گفتار نیست (383)

«فردوسی»

کسی کو به دانش توانگر بودز گفتار کردار بهتر بود (384)

«فردوسی»

گشاده شد ان کس که او لب بستریان بسته باید گشاده دودست (385)

«فردوسی»

(383) دهخدا، علی اکبر، امثال وحکم، پیشین، ج1، ص384.389 (همان.385) همان.

86 - لَوْ يَعْلَمُ اللَّهُ لُذَّاسِ الشَّرِّ اسْتَعْجَلَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقَضَى إِلَيْهِمْ أَجَلَهُمْ فَذَرُوا
الَّذِينَ لَا يُرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ
(386)

ترجمه آیه به نثر: اگر همانگونه که مردم در به دست آوردن خوبیها عجله دارند، خداوند در مجازاتشان شتاب می کرد، عمرشان به پایان می رسید، ولی کسانی را که ایمان به لقای ما ندارند، به حال خود رها می کنیم تا در طغیانشان سرگردان شوند.
ترجمه به نظم:

خداوند گر می نمودی شتاب که بر زشتکاری براند عذاب
چو بهر جواب دهای شرکه در حق خودمی کند این بشر
چو خیرات تعجیل می کرد زوددعاهایشان را روان می نمود
همه مردمان سر به سر روی خاکبگشتند محکوم مرگ و هلاک
ولی آن کسان را که امیدوارنباشند بر دیدن کردگار
نماییم بر حال طغیان رها که یابند مهلک زیکتا خدا (387)
نه گردنکشان را بگیرد به خودنه عذر آوران را براند به جور (388)
نظیرش: اِنَّ مَا غُلْعَى لَهُمْ لَيَزِدُّوْا ظُلْمًا. (389)

(386) سوره یونس، آیه 11.387) مجد، امید، پیشین، ص 309.388) خزائلی، دکتر محمد، پیشین، ص 34.389) سوره آل عمران، آیه 178.

87 - لَيَعْمَلُنَّ أَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيَسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْعَلُونَ
(390)

ترجمه آیه به نثر: آنها بار سنگین (گناهان) خویش را بر دوش می کشند و بارهای سنگین دیگری را اضافه بر بارهای سنگین خود، در روز قیامت یقیناً از تهمتهایی که می بستند سؤال خواهند شد.

ترجمه آیه به نظم:

فزون برگناهی که خود کرده اند به همراه خود از جهان برده اند
بگیرند بردوش بار گناه کسی را که کردند گمره ز راه
که پرسید کردند روز جزا ز گفت دروغ و از آن افترا (391) قوزی بالا قوزم آمد بین چه به روزم
آمد. (392)

درد روی درد، گرفتاری روی گرفتاری

نظیرش: حَمَّالُ خَطَايَاهُ غَيْرُهُ (393)

(390) سوره عنکبوت، آیه 13.391) مجد، امید، پیشین، ص 392.397) شهدی باف، جعفر، قند
ونمک، ضرب المثل‌های تهرانی به زبان محاوره، چاپ اول، چاپ تابش، 1370، ص 529.393) نهج
البلاغه، خطبه 17، ص 18 «بارگناهان دیگران را بر دوش کشیده.»

88 - لَیْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (394)

ترجمه آیه به نثر: برای انسان بهره ای جز سعی و کوشش او نیست.
ترجمه آیه به نظم:

نبیند به جز حاصل آن تلاش که کردست در زندگی و معاش (395)
نابرده رنج گنج میسر نمی شودمزد آن گرفت جان برادر که کار کرد
از این بایست چندین رنج بردنکی بی رنج نخواهی گنج بردن
«اسرارنامه»

یکی را که سعی قدم بیشتر به درگاه حق منزلت بیشتر
یکی باز پس خائن و شرمسار نیابد همی مزد، ناکرده کار (396)
هرکه رنجی دید گنجی شد پدیدهر که جدی کرد در جدی رسید
«مولوی»

سایه حق بر سر بنده بود عاقبت جوینده یابنده بود
نیاید مراد آنکه جوینده نیست که جویندگی عین یابندگی است
گر برگ عیش می طلبی ترک خواب کن. «حافظ»
مقام عیش میسر نمی شود بی رنج. (397)
کس نخارد پشت من جز ناخن انگشت من. (398)
نظیرش: مَنْ كَانَ يَرْيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نَوْتَهُ مِنْهَا. (399)
باحتمال المؤمنِ يَجِبُ السُّؤْدُ دُ. (400)
مَنْ طَلَبَ شَيْئًا نَالَهُ أَوْ بَعْضَهُ. (401)
يَقْدِرُ الْكَدُّ تَكْتَسِبُ الْمَوَالَيَوْمَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي
السُّودُ مَعَ السَّوَادِ. (402)

(394) سوره نجم، آیه 39.395) مجد، امید، پیشین، ص 527.396) خزائلی، دکتر محمد، پیشین، ص 103.397) شیرازی. خواجه حافظ، دیوان غزلیات مولانا شمس الدین محمد، تدوین خطیب رهبر، دکتر خلیل، نشر دانشگاه تهران، چاپ نهم، 1371، شماره غزل 25، ص 37.398) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 119.399) سوره شوری، آیه 20.400) نهج البلاغه، قصار 224، ص 398 «با تحمل رنجها سروری به دست آید.» (401) همان، قصار 386، ص 431 «آن که چیزی را جوید، بدان یا به برخی از آن رسد.» (402) میدانی، ابی الفضل احمد بن محمد ابراهیم النیشابوری، مجمع اللمثال، دارالحکم، بیروت لبنان، ج 1، ص 357.

89- مَا عَلَي الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ

(403)

ترجمه آیه به نثر: پیامبر وظیفه ای جز رساندن پیام ندارد.

ترجمه آیه به نظم:

به جز انتشار کلام خدا وظیفه ندارد دگر مصطفی (404)

گر نباید بگوش رغبت کسبر رسولان پیام باشد و بس

خواه ردش کنی و خواه قبول نیست غیر از بلاغ کار رسول (405)

من آنچه شرط بلاغ است با تو می گویم تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال

گوینده را چه غم که نصیحت قبول نیست گر نامه رد کنند گناه رسول نیست (406)

نظیرش: مَا عَلَي الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِين. (407)

بَلَاغَ الْمَقْطَعِ عَذْرُهُ وَ نَذْرُهُ. (408)

(403) سوره مائده، آیه 97.404) مجد، امید، پیشین، ص 124.405) دهخدا، علی اکبر، پیشین،

ج1، ص 461.406) همان. (407) سوره نور، آیه 24.408) نهج البلاغه، خطبه 91، ص 82 «دوران بیم

دادن وبستن راه بهانه به غایت رسید.»

90 مَذَلُّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بُيْتًا وَ إِنَّ
أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ
(409)

ترجمه آیه به نثر: مثل کسانی که غیر از خدا اولیای خود برگزیدند، مثل عنکبوت است که خانه
ای را برای خود انتخاب کرد، در حالی که سست ترین خانه ها. خانه عنکبوت است.
ترجمه آیه به نظم:

هر آن کس که برد یزدان زیاد به غیر از خداوند دل بر نهاد
مثل می زند حالشان را خدابر آن عنکبوتی که سازد سرا
هر آنچه کند عنکبوتی درست از آن سست تر خانه ای نیست سست
نشاید ز خاطر برید این مثل ببینید این خانه را در عمل (410)
تاخصن تو نسج عنکبوت استاوهن چه که احسن البیوت است (411) «جمال اصفهانی»
مثل تار عنکبوت. (412)

(409) سوره عنکبوت، آیه 41.410) مجد، امید، پیشین، ص 401.411) دهخدا، علی اکبر، امثال و
حکم، پیشین، ج 1، ص 290.412) نهج البلاغه، خطبه 17.

91 مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا
(413)

ترجمه آیه به نثر: کسانی که مکلف به تورات شدند، ولی حق آن را ادا نکردند، مانند الاغی هستند که کتابهایی حمل می کنند.

ترجمه آیه به نثر:

هر آن کس که تورات خواند در عمل نکو وی بر آن همت اندر مثل

حماری که بر پشت گیرد کتابنجوید ولی بهره ای از صواب

بلی آن گروهی که اندر حیات چنین اند در راه و رسم و صفات (414)

عالم که ندارد عمل مثل حمار استنبی فایده اثقال کتب راشد، حاصل(415)

الم چندان که بیشتر خوانی چون عمل در تو نیست نادانی

نه محقق بود نادانشمند چارپایی بر او کتابی چند

آن تهی مغز را چه علم و خبر که بر او هیزم است یا دفتر(416)

نظیرش: اَلْعِلْمُ يَهْتِفُ بِالْعَمَلِ فَأَنْعَ أَجَابَهُُ وَاِلَّا ارْتَحَلَ عَنْهُ. (417)

(413) سوره جمعه، آیه 5.414) مجد، امید، پیشین، ص 553.415) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج4، ص 1855.416) سعی، گلستان، تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی،

پیشین، ص170.417) نهج البلاغه، قصار 366، ص 425«علم، عمل راخواند اگر پاسخ و اگر نه

روی از او بگرداند.»

92 مَثَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَدْعُقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءٌ وَ نِدَاءٌ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْى فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ
(418)

ترجمه آیه به نثر: مثل (تو در دعوت) کافران، بسان کسی است که صدا می زند ولی آنها چیزی جز سرو صدا نمی شنوند، کر و لال و نابینا هستند، از این رو چیزی نمی فهمند.
ترجمه آیه به نظم:

چنین سیره کافران در عمل همانند ان است اندر مثل
که بر سوی حیوان برآرد نداکر آن بانگ تنها نیوشد صدا
ندانند مفهوم آن بانگ چیست که قادر به درک سخن هیچ نیست
بلی کافران هم به گفتار و کار چو حیوان بمانند در روزگار
که هستند آنها کر و لال و کورندارند خود بهره ای از شعور (419)
کی شود حجت بیهوده سوی جاهلپیش گوساله نشاید که قرآن خوانی (420)
به سیه دل چه سود گفتن وعظنرود میخ آهنی در سنگ
نصیحت همه عالم چو باد در قفس استبه گوش مردم نادان چو آب در غربال (421)
دوزخی راسوی جنت نتوان برد به زورپند سعدی نکند دردل نااهل اثر (422)
یاسین به گوش خر خواندن.

(418) سوره بقره، آیه (171.419) مجد، امید، پیشین، ص (26.420) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج4، ص (2032.421) سعدی، گلستان، تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی، پیشین، ص (62.422) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج2، ص835.

93 مَثَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ
لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَيْهِ شَيْءٌ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ
(423)

ترجمه آیه به نثر: اعمال کسانی که به پروردگارشان کافر شدند، همچون خاکستری است در برابر تند باد در یک روز طوفانی، آنها توانایی ندارند کمترین چیزی از آنچه را انجام داده اند، به دست آورند، و اینهمان گمراهی دو رو دراز است.
ترجم آیه به نظم:

عملهای کفار در روزگار بود همچو خاکستری پست و خوار
که چون تند بادی وزد در هوا سپارد خود را به باد فنا
هم از کوشش خود چه سهل و چه سختتینند سودی همه تیره بخت
ضلالت همین است اندر حیات که باشند دور از طریق نجات (424)
ترسم نرسی به کعبه ای اعرابیکاین ره که تو می روی به ترکستان است
(423) سوره ابراهیم، آیه 18.424) مجد، امید. پیشین، ص 257.

94 مَثَلِ الَّذِينَ يَفْقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (425)

ترجمه آیه به نثر:

کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می کنند، همانند بذری هستند که هفت خوشه برویاند، که در خوشه، یکصد دانه باشد، و خداوند آن را برای هر کس بخواهد، دو یا چند برابر می کند و خداوند وسیع و داناست.

ترجمه آیه به نظم:

کسانی که در راه ایزد زمالنمایند انفاق اندر مثال
بود همچو دانه که چون کاشت رستز هر دانه شد هفت خوشه درست
که صد دانه باشد به هر خوشه ای چه باشد ازین نیک تر توشه ای
ز رحمت از آن بیشتر هم خدا به هر کس بخواهد نماید عطا
که لطف خداوند بی انتهاست به هر چیز آگاه یکتا خداست (426)
هر یکی را عوض دهد هفتادچو دری بست بر تو ده بگشاید
(425) سوره بقره، آیه 261.426) مجد، امید، پیشین، ص 44.

95مَثَلَمَا يَنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرَثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ نَفْسَهُمْ يَظْلِمُونَ (427)

ترجمه آیه به نثر: آنچه آنها در این زندگی پست دنیوی انفاق می کنند، همانند باد سوزانی است که به زراعت قومی که بر خود ستم کرده بوزد و آن را نابود سازد، خدا به آنها ستم نکرده. بلکه آنها، خودشان به خویشان ستم می کنند.
ترجمه آیه به نظم:

هر آنچه نمایند انفاق آن به قصد هدفهای پست جهان
نیازند از آن نصیبی به دستچین است فرجام هر خودپرست
چو بدی که سردست و باشد شدید به کشت ستمکار مردم، وزید
که نابود سازد همه کشتزار کزان میوه ای هیچ ناید به بار
نکرده خداوند بر کس ستم که خود ظلم کردند بر خویش هم (428)
ای بسا امساک کز انفاق بهمال حق را جز به امر حق مده
تا عوض یابی تو گنج بی کرانتا نباشی از عدا کافران
کاشتران قربان همی کردند تاچیره گردد تیغشان بر مصطفی
امر حق را باز جواز و اصلیا بر حق را در نیابد هر ولی (429)
اهل جهان همه کشاورز زندهر چه کارند همان بروند (430)
«ابن یمین»

هر چه کاری همان بدروی.

(427) سوره آل عمران، آیه (117.428) مجد، امید، پیشین، ص (65.429) مولوی، جلال الدین محمد، مثنوی معوی، ج1، ص (136.430) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج2، ص 217.

96 مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَاتٍ
(431)

ترجمه آیه به نثر: هرکس نیکی به جا آورده، ده برابر آن پاداش دارد.
ترجمه آیه به نظم:

هر آنکس که بنمود کار نکو همه ده برابر شود اجر او
کسی کاو کند زشت کاری روا به قدر همان کار بیند جزا (432)
تو نیکی می کن و در دجله انداز کهایزد در بیابانت دهد باز
نکو کاری از مردم نیک رأی یکی را به ده می نویسد خدای (433)
نظیرش: اِنْ تَقْرَضُوا مِنَ اللَّهِ قَرْضًا حَسَنًا يَضَاعِفْهُ لَكُمْ (434)
مَنْ يُعْطِ بِالْيَدِ الْقَصِيرِ يُعْطِ بِالْيَدِ الطَّوِيلَةِ. (435)

(431) سوره انعام، آیه 160.432) مجد، امید، پیشین، ص 150.433) سعدی، گلستان، پیشین،
ص 363.434) سوره تغابن، آیه 17.435) نهج البلاغه، قصار 232، ص 399 «آن که با دست کوتاه
ببخشد او را با دست دراز بخشند.»

97 مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا
(436)

ترجمه آیه به نثر:

هر کس، انسانی را بدون ارتکاب قتل یا فساد در روی زمین بکشد، چنان است که گویی همه انسانها را کشته، و هر کس، انسانی را از مرگ رهایی بخشد، چنان است که گویی همه مردم رازنده کرده است.

ترجمه آیه به نظم:

کسی کاو مکر دست هرگز فساد بریزد اگر خون او در بلا
همانند آنست بی گفتگو که کل جهان را بکشتست او
هر آنکس به شخصی ببخشد حیاتز چنگال مرگش ببخشد نجات
بود مثل اینکه بدادست جهان به هر کس که بودست اندر جهان (437)
تار و پود عالم امکان به هم پیوسته استعالمی را شاد کرد آن کس که یکدل شاد کرد
پیوسته است سلسله موحها به هم خود را شکسته هر که دل ما شکسته است
«صائب»

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش زیک گوهرند

چو عضوی به درد آورد روزگار دگر عضوها را نماند قرار

«سعدی» (438)

(436) سوره مائده، آیه (32.437) مجد، امید، پیشین، ص (113.438) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ص 469.

98 مَنْ يَضِلَّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ
(439)

ترجمه آیه به نثر: هر کس را خداوند گمراه سازد، راهنمایی برای او نخواهد بود.
ترجمه آیه به نظم:

کسی را که گمراه نماید خداچه کس بازش آرد ز راه خطا(440)
خوی بد بر طبیعتی که نشستنرود تابه وقت مرگ از دست
عاقبت گرگ زده گرگ شودگر چه با آدمی بزرگ شود
یکی بچه گرگ می پروریدچو پروده شد خواجه را بردرید(441)
درخت تلخ هم تلخ آورد برهمان میوه تلخ بار آورد(442)
«ویس ورامین»

(439) سوره زمر، آیه 23.440) مجد، امید، پیشین، ص 461.441) شکورزاده بلوری، دکتر ابراهیم،
پیشین، ص 774.442) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج1، ص 146.

99 نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

(443)

ترجمه آیه به نثر: ما از شاه‌رگ او بهاو نزدیک تر هستیم.

ترجمه آیه به نظم:

که ما از رگ گردن آدمی‌دونیم نزدیک‌تر هر دمی (444)

میان عاشق و معشوق هیچ حائل نیست و خود حجاب خودی حافظ از میان برخیز

خدا از رگ گردن به بنده نزدیک تر است.

(443) سوره ق، آیه 16.444) ده‌خدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 146.

100 نَصَحْتُ لَكُمْ وَ لَٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ الذَّٰلِحِينَ
(445)

ترجمه آیه به نثر: شما را نصیحت کردم، ولی شما خیرخواهان را دوست ندارید.
ترجمه آیه به نظم:

نمودم من ابلاغ پیغام خویش گرفتم ره پند واندرز پیش

ولیکن شما روی جهل و غرور از فرد صالح بگردید دور (446)

لاابالی چه کند دفتر دانایی را طاقت وعظ نباشد سر سوائی را

من آنچه شرط بلاغ است با تو می گویم تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال

گوینده را چه غم که نصیحت قبول نیست گرنامه رد کنند گناه رسول چیست

نظیرش: وَقَدْ يَسْتَفِيدُ الظَّنَّ الْمَتَنَصِّحَ (447)

(445) سوره اعراف، آیه 79.446) مجد، امید، پیشین، ص 160.447) نهج البلاغه، نامه 28.

101 وَاتَّقُوا فِتْنَةً لِّاتُّصِبْنَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً
(448)

ترجمه آیه به نثر: واز فتنه ای بپرهیزید که تنها به ستمکاران شما نمی رسد.
ترجمه آیه به نظم:

بترسید زآن فتنه ای در جهانکه تنها رسد بر ستم پیشگان(449)
توآتش به نی در زن و در گذرکه در بیشه نه خشک ماند نه تر(450)
«سعدی»

زآتش قهر و با گردید ناکامان خراباسترآبادی که خاکش بود خوشبوتر زمشک(451)
آتش چو به شعله برکشد سر چه هیزم خشک و چه گل تر(452)«امیر خسرو»
آتش که به بیشه افتادتر و خشک نپرسد.(453)

(448) سوره انفال، آیه 25.449) مجد، امید، پیشین، ص179.450) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج1، ص 18.451) همان.452) همان.453) همان.

102 وَ تَلٰٓئِكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِنِّدَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا لَّا الْعَالَمُونَ
(454)

ترجمه آیه به نثر: اینها مثالهایی است که مابرای مردم می زنیم و جز دانایان آن را درک نمی کنند.

ترجمه آیه به نظم:

نماییم ما این مثلها بیانمگر مردمان پند گیدند از آن
ولیکن جز افراد صاحب خردبه کار خدا کس نکو ننگرد(455)
من این مثل که بگفتم تو رانکو مثلی استمثل بسنده بودهوشیار مردان را
«ناصر خسرو»

نظیرش: وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّ هُمْ يَتَذَكَّرُونَ. (456)
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِی هٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ. (457)

(454) سوره عنکبوت، آیه 43.455) مجد، امید، پیشین، ص 401.456) سوره ابراهیم، آیه 25 .
«مثلهاچنین میزند کردگار مگر پند گیرند مردم به کار»(457) سوره کهف، آیه 54 . «کتابی که دادست آن ذوالجلال زحکمت پرست و لبالب مثال»

103 وعلی الیه فلیتوکل المؤمنون

(458) ترجمه آیه به نثر: و مؤمنان تنها برخداتوکل کنند.

ترجمه آیه به نظم:

پس ای مؤمنان درتمام امورتوکل نمایند بر آن غفور(459)

تکیه بر تقوی و دانش در طریقت کافریستراهر و گر صد هزار دارد توکل بایدهش (460)

نظیرش: وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ. (461)

وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا. (462)

(458) سوره آل عمران، آیه 122.459) مجد، امید، پیشین، ص 66.460) خرمشاهی، بهاء الدین،

حافظ نامه، پیشین، ج2، ص866.461) سوره طلاق، آیه 3 . «هر آن کس توکل کند بر خدا کفایت

نماید ورا کبریا»(462) سوره احزاب آیه 3 . «توکل ترا برخدایت بود که او هست کافی برای مدد»

104 وَلَآتَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ
(463) ترجمه آیه به نثر: وپندارید ان کسانی را که کشته شده اند در راه خدا مرده اند، بلکه زنده اند و نزد پروردگارشان روزی می خورند.

ترجمه آیه به نظم:

مبادا نمایند در دل گمان که آنها که در راه رب جهان
بگشتند کشته همی مرده اند که آنان همه تا ابد زنده اند
همیشه به درگاه پروردگار بر آنهاست رزق نکو برقرار (464)
ای جای به غمت شاد. غمت شادی جانوی شرح معانی تو بیرون زیبان
آن که به تو زنده است نمیرد هرگز و آن را که نمرد درمت زنده بخوان (465)
گر شوم کشته بدانید که در مذهب عشق خونبهای من ولسوخته بر قاتل نیست (466)
(463) سوره آل عمران، آیه 169.464) مجد، امید، پیشین، ص 72.465) خواجه کرمانی، دیوان
اشعار خواجه کرمانی، به اهتمام و تصحیح احمد سهیل خوانساری، انتشارات پازنگ، چاپ اول،
بهار 1361، ص 792.466) همان، ص 643.

105 وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى

(467)

ترجمه آیه به نثر: هیچ گناهکاری گناه دیگری را متحمل نمی شود.

ترجمه آیه به نظم:

کسی بار دیگر رابه پشتنخواهد کشیدن ز ریز و درشت (468)

عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سرشته که گناه دگران برتو نخواهد نوشت

من اگر نیکم و گر بد تو برو خود را باش هرکسی ان درود عاقبت کار که کشت (469)

(467) سوره انعام، آیه 164.468) مجد، امید، پیشین، ص 150.469) خرمشاهی، بهاءالدین، حافظ

نامه، پیشین، ج 1، غزل 51، ص 395.

106 وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَضَتْ غَزْلَهُمْ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنْ مَا يُلُوْكُمْ اللَّهُ بِهِ (470)

ترجمه آیه به نثر: همانند زنی مباشید که پشمهای تابیده خود را پس از استحکام، وا می تابد در حالی که سوگند خود را وسیله خیانت و فساد قرار می دهید، بخاطر این که جمعیتی گروهشان از گروه دیگر بیشتر است، خدا شما را با این وسیله آزمایش می کند. ترجمه آیه به نظم:

نباشید همچون زنی در مثل که بعد از بسی کوشش و بس عمل
نخی را که تابیده بر هم به زجر زهم بگسلد دور از مزد و اجر
مبادا که بندید عهد و قسم به امید آن که فریبید هم
که با اینچنین کارهایی مگر بگردید فائق بر تو می دگر
بدینگونه سوگند و عهد و بیانشما را خدا می کند امتحان (471)
«ناصر خسرو»

چه رفتن زپیمان چه گشتن زدینکه این هر دو بد زآسمان و زمین (472)
«اسدی»

شهان گفته خود بجای آورند زعهد و زپیمان خود نگذرنند (473)
مجو غیر از شکست از سست عهدانمخواه از موم نفع مومیائی (474)
نظیرش: الْوَفَاءُ تَوَآمُرُ الصِّدْقِ. (475)
أَفُؤا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئَلًا. (476)

(470) سوره نحل، آیه 92، 471، 92) مجد، امید، پیشین، ص 277، 472) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 2، ص 679، 473) همان، ج 2، ص 1036، 474) همان، ج 3، ص 1505، 475) نهج البلاغه، خطبه 41، ص 39 «وفا همزاد راستی است.» (476) سوره اسراء، آیه 34. «وفادار باشید بر عهد خود که زین کار پرسیده خواهید شد.»

107 وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا
لُولِيهِ سُلْطَانًا

(477)

ترجمه آیه به نثر: کسی را که خداوند خونش را حرام شمرده، نکشید جز به حق. و آن کس که
مظلوم کشته شد، برای ویش سلطه (حق قصاص) قرار دادیم.
ترجمه آیه به نظم:

مریزد خون کسی هیچگاه که باشد به حکم شریعت گناه
مگر آن کسی کاو به دستور حقه قتل الهی بود مستحق
اگر خون مظلوم ریزد کسی که او را نبوده گناهی بسی
به صاحب دم او تسلط دهیم به قاتل ورا اقتداری نهیم
که از قاتل او کشد انتقام سازد زیاده روی در مرام (478)
خون نخسبد بعد مرگت در قصاصتو مگو که میرم و یابم خلاص (479)
تو مپندار که خون ریزی و پنهان ماند. «سعدی».

نظیرش: تَعَجَّ مِنْهُ الْمَوَارِيثُ. (480)

(477) سوره اسراء، آیه (33.478) مجد، امید، پیشین، ص (285.479) شکورزاده بلوری، دکتر
ابراهیم، پیشین، ص (344.480) نهج البلاغه، خطبه 17، ص 19.

108 وَلَا يَحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
(481) ترجمه آیه به نثر: به هیچ چیز از علم او، جز به آنچه خودخواسته باشد احاطه نمی یابند،
کرسی قدرت او آسمانها و زمین را فرا گرفته است.
ترجمه آیه به نظم:
به چیزی ز علم یگانه الهاحاطه ندارد کسی هیچگاه
جز آنچه بخواهد خدای نکوکه مردم بدانند از علم او
بود وسعت علم او بیکرانفراتر زارض وهفت آسمان (482)
محیطست علم ملک بر بسیط قیاس تو بروی نگردد محیط
نه ادراک کنه ذاتش رسدنه فکرت برغور صفاتش رسد (483)
(481) سوره بقره، آیه (254.482) مجد، امید، پیشین، ص (42.483) خزائلی، دکتر محمد، پیشین،
ص 44.

109 وَ الْبَلَادُ الطَّيِّبُ يُخْرِجُ زَبَاتَهُ بِأذنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجَ إِلَّا نَكْدًا. كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ (484)

ترجمه آیه به نثر: سرزمین پاک گیاهش به فرمان خدا می روید، اما سرزمین بدطینت جز گیاه ناچیز و بی ارزش، از آن نمی روید این گونه آیات را برای آنها که شکرگزارند بیان می کنیم. ترجمه آیه به نظم:

زمینی که پاک است و نیکوش خاک گیاهش به اذن خدا هست پاک
ولی زآن زمینی که ناپاک هست نروید گیاهی مگر خار و پست
بدین گونه این آیه های گرانبیانی نمایم بر شاكران (485)

باران که در لطافت طبعش ملال نیست در باغ لاله روید و درشوره زار خس (486)
(484) سوره اعراف، آیه 58.485) مجد، امید، پیشین، ص 158.486) سعدی، گلستان، تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی، ص 62.

110 وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ (487)

ترجمه آیه به نثر: کسانی که کافر شدند، اعمالشان همچون سرابی است در یک کویر که انسان تشنه از دور آن را آب می پندارد، اما هنگامی که به سراغ آن می آید چیزی نمی یابد، و خدا را نزد آن می یابد که حساب او را بطور کامل می دهد.
ترجمه آیه به نظم:

ز ناباوران بشنو این حسب و حال چنین بوده و هست اندر مثال
همانند یک خشک برّ و سرابکه تشنه گمان می برد هست آب
شتابان بدان سوی گردد روانولی هیچ آبی نبیند روان
ببیند که یزدان بر او ناظر استبه ثبت عملهای او حاضر است(488)
جمع باشید ای حریفان زانک وقت خواب نسیتھر حریفی کو بخشید واللّه از اصحاب نیست
روی بستان را نبیند راه بستان گم کندهر که او گذران و نالان شیوه دولاب نیست
ای بجسته کام دل اندر جهان اب و گل میدوانی سوی ان جو کند ران جو آب نیست(489)
(487) سوره نور، آیه 39.488) مجد، امید، پیشین، ص 355.489) مولوی، جلال الدین محمد، دیوان غزلیات شمس، ص230.

111 وَ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ
(490)

ترجمه آیه به نثر: به درستی بیافریدیم مردم را، از عصاره ای از گل.
ترجمه آیه به نظم:

ز گل افردیم جنس بشرگلی خالص و پاک از هر نظر(491)
ز آب و خاک مجسم که روح پاکی از آنک بدین لطافت و خوبی بشر نمی باشد(492)
ای خواجه اگر می بری آزمستی بویزنهار مکن به عالم مستی روی
پیش از سبو و خاک قالب گل کنتازگل قالب تو سازند سبوی(493)
درکارگه کوزه گری رفتم دوشدیدم دوهزار کوزه گویا و خموش
ناگه یکی کوزه برآورد خروشکو کوزه گر و کوزه خر و کوزه فروش(494)
(490) سوره المومنون، آیه 12.491) مجد، امید، پیشین، ص 342.492) خواجه کرمانی، دیوان
اشعار خواجه کرمانی، ص 267.493) خواجه کرمان. دیوان اشعار خواجه کرمانی،
پیشین، ص 793.494) خیام، رباعیات خیام، تصحیح محمد علی فروغی و دکتر قاسم غنی،
انتشارات اساطیر، چاپ اول، 1371، ص 740.

112 وما الحَیة الدُّنْیا المَتاعُ الغرور

(495)

ترجمه آیه به نثر: و زندگی دنیا جز سرمایه فریب نیست.

ترجمه آیه به نظم:

بلی زندگانی نیای نیستمتاع فریبنده ای بیش نیست(496)

عَلَّامٌ چگونه زنی بر ففضای عالم قدس اگر برون نبری رخت از این سرای غرور(497)

(495) سوره ال عمران، آیه 185.496) مجد، امید، پیشین، ص74.497) خواجو کرمانی، دیوان اشعار خواجو کرمانی، پیشین، ص 706.

113 وَمَاتَسَعُّطٌ مِّنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا

(498)

ترجمه آیه به نثر: هیچ برگی از درخت نمی افتند، مگر این که از آن آگاه است.
ترجمه آیه به نظم:

نیفد یکمی برگ خود از شجر مگر آن که یزدان بود باخبر (499)

هیچ برگی درنیفتد از درختی قضا و حکم آن سلطان بخت (500)

(498) سوره انعام، آیه 59.499) مجد، امید، پیشین، ص 134.500) مولوی، م جلال الدین محمد بلخی، مثنوی معنوی به کوشش مهدی آذر یزدی خرمشاهی، پیشین، بیت 1899، دفتر سوم، ص 425.

114 وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِن ۖ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

(501)

ترجمه آیه به نثر: خدا به آنها ستم نکرد، بلکه آنها، خودشان به خویشان ستم می کنند
ترجمه آیه به نظم:

نکرده خداوند برکس ستمکه خئود ظلم کردند بر خویش هم(502)

خود کرده را تدبی نیست، خود کرده را درمان نیست(503)

501) سوره آل عمران، آیه 117.502) مجد، امید، پیشین، ص 65.503) سهیلی، مهدی، ضرب
المثلهای معروف ایران، و انتشارات شرق، چاپ یازدهم 1371، ص 69.

115 وَمَنْ زُجِّمَ رَعَهُ نُذَكِّسُهُ فِي الْخَلْقِ

(504)

ترجمه آیه به نثر: هر کس را طول عمر دهیم، دار آفرینش واژگونه اش می کنیم.
ترجمه آیه به نظم:

کسی را که دادیم عمری درازقوایش به پیری گرفتیم باز(505) چو ملکت رابدید آمد زوالی
کمالت را شود پیدازوالی(506) هر آنچه به غایت رسد ناچار نهایت مستعقب ان شود.(507)
«مرزبان نامه»

فواره چون بلندشود سرنگون شود.(508)

چو گشتی تمام آیدت کاستی.(509)«اسدی»

(504) سوره یس، آیه 68.505) مجد،امید، پیشین، ص 444.506) دهخدا، علی اکبر، امثال و
حکم، پیشین، ج1،ص91.507) همان.508) همان.509) همان.

116 هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ

(510)

ترجمه آیه به نثر: اینک زمان جدایی من و تو فرا رسیده است.

ترجمه آیه به نظم:

پس آن گاه پاسخ به دین سان شنید که دیگر رفاقت به پایان رسید (511)

گفتم بنده باشد و چنین دانم که دیدار به قیامت افتاد. (512)

«ابوالفضل بیهقی»

تو آن ورجو من این ورجو. (513)

(510) سوره کثف، آیه 78.511) مجد، امید، پیشین، ص 302.512) دهخدا، علی اکبر، امثال و

حکم، پیشین، ج2، ص 845.513) همان، ج1، ص 556.

117 هُزِّي إِلَيْكَ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطَبًا جَنِيًّا
(514)

ترجمه آیه به نثر: واین تنه نخل را به طرف خود تکان ده، رطب تاره ای بر تو فرو می ریزد.
ترجمه آیه به نظم:

کنون ده تکان شاخه های درختکه بهرت رطب ریزد ای نیکبخت (515)
اگر چه رزق مقسوم است می جویکه خوش فرمود اینمعنی مغزی
که یزدان رزق اگر بی سعی دادی به مریم کی ندا کردی که هزی (516)
«ابن یمین»

(514) سوره مریم، آیه 25.515) مجد، امید، پیشین، ص 306.516) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 116.

118 هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
(517)

ترجمه آیه به نثر ک ایا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند، مساوی هستند.
ترجمه آیه به نظم:

بگو کی مساوی بود در نظر دنی مرد با اهل علم وهنر(518)

توانا بود هر که دانا بودزدانش دل پیر برنا بود(519)

چنین گفت آنکس که داناتر استبهر آرزو او تواناتر است(520) «فردوسی»

نیست دانا برابر ناداناین مثل زد خدای در قرآن

بدو گفت مؤبد که دانش به استکه دانابه گیتی زهرکس مه است(521)

«فردوسی»

(517) سوره زمر، ایه 9.518) مجد، امید، پیشین، ص 459.519) فردوسی، بهین ناممخلاصه

شاهنامه فردوسی، مصحح دکتر یاحقی، محمد جعفر، نشر آستان قدس، چاپ اول، 1369، ص

2.520) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج1، ص60.521) همان، ج1، ص 61.

119 هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَاللَّهُ
الذَّشُّورُ

(522)

ترجمه آیه به نثر: خداکسی است که زمین را رام شما ساخته است، در اطراف زمین گردش کنید
و از روزی خدا بخورید.

ترجمه آیه به نظم:

زمین را بگسترده او راهوار چنی آفریدست پروردگار

میان بلندی و پستی آنبسی را پوئید در هر مکان

خورید ای خلائق ز روزی او بر او بازگردید بی گفتگو (523)

ادیم زمین سفره عام اوستبراین خوان یغما چه دشمن چه دوست (524)

(522) سوره ملک، آیه 15.523) مجد، امید، پیشین، ص 524.563) خزائلی. دکتر محمد، پیشین،
ص 35.

120 هُوَ الَّذِي يَصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ فَكَيْفَ يَشَاءُ
(525).

ترجمه آیه به نثر: او خدایی است که شمارا در رحم ها آنگونه که بخواهد نقش می بندد.
ترجمه آیه به نظم:

ننگارد در ارحام نقش مابه میل و اراده یگانه خدا (526)
دهد نطفه را صورتی چون پریکه کردست بر آب صورتگری
قدیمی نکوکار و نیکی پسندبه تلک قضا در رحم نقشبند (527)
(525) سوره آل عمران، آیه 6.526) مجد، امید، پیشین، ص 50.527) خزائلی، دکتر محمد، شرح
بوستان، پیشین، ص 40.

121 یا بنی آدم لا یفتنکم الشیطان کما اخرج ابویکم من الجنة
(528)

ترجمه آیه به نثر: ای فرزندان آدم شیطان شما را نفریبد، آن گونه که پدر و مادر شما را از بهشت بیرون برد.

ترجمه آیه به نظم:

الا ای بنی آدم انی بشنویدمبادا که مفتون شیطان شوید
همانشان که شیطان به روز نخستبه نیرنگ خام و به تدبی سست
فریبید هم مادر وهم پدرز فردوس یزدان براندی بدر
به اغوا پدر مادر خلق رابرون ران ز باغ سبز خدا(529) «مرزبان نامه»
آدمی برسن دیو فرا چاه نباید رفت.(530)

(528) سوره اعراف، آیه 27.529) مجد، امید، پیشین، ص 153.530) دهخدا، علی اکبر، امثال
وحکم، پیشین، ج 1، ص 28.

122 یا قوم اِزَّما هذه الحیوةُ الدُّنْیا مَتَّاعٌ وَّ اِنْ سَّ الاخرَةَ هِیَ دارُ القَرارِ
(531)

ترجمه آیه به نثر: ای گروه به درستی که این زندگانی جهان و بدرستی که جهان آخرت خانه
قرار و آرامش است.

ترجمه آیه به نظم:

که ای قوم دنیای فانی و پستبه غیر از متاع حقیری چه هست!

بلی منزل باقی و پایدار همانا بود بیت دارالقرار (532)

جای وقیف نیست در دین دامگاه دیوبگذرد که این مزابل سفلی نه جای توسست (533)

چو می بینی که این منزل اقامت را نشایدعَلَّام بر ملک باقی زن از این منزلگه فانی (534)

دنیا جای آزمایش است نه جای آسایش (535)

نظیرش: الدُّنْیا دَارُ مَمَدٍّ اِلَى دَارِ مَقَرٍّ. (536)

531) سوره غافر، آیه 39.532) مجد، امید، پیشین، ص 471.533) خواجو کرمانی، دیوان اشعار

خواجو کرمانی، پیشین، ص 42.534) همان، ص 497.535) شکورزاده بلوری، رکتر ابراهیم،

پیشین، ص 383.536) نهج البلاغه، قصار 133، ص 385.

123 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَكْفِّرَ عَنْكُمُ
سَيِّئَاتِكُمْ
(537)

ترجمه آیه به نثر: ای کسانی که ایمان آوردید، به سوی خداتوبه کنید، توبه ای خالص، امید
است پروردگارتان گناهانتان را ببخشد.
ترجمه آیه به نظم:

الا مومنان چون به یکتا اله بخواهید توبه کنید از گناه
نمایید توبه به اخلاص تام خلوصی برازنده آن مقام
بود آنکه مخفی بدارد خداگناهی که کردید روی خطا
درآرد خداتان به باغ جنانکه جویست زیر درختان آن(538)
دردگنه را نیافتند حکیمانجز که پشیمانی ای برادر درمان
چیست پشیمانی آنکه باز نگردد مرد به کاری کز آن شد پشیمان(539) «ناصر خسرو»
نظیرش: التائب من الذنب کمن لا ذنب له. (540)

(537) سوره تحریم، آیه (8.538) مجد، امید، پیشین، ص (561.539) دهخدا، امثال و حکم، ج1،
ص(237.540) توبه کننده از گناه مانند کسی است که گناهی ندارد.

124 یا ایها الذین آمنوا اجتنبوا كثيراً مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ
(541)

ترجمه آیه به نثر: ای کسانی که ایمان آوردید از بسیاری از گمانها بپرهیزید، چرا که بعضی گمانها، گناه است.

ترجمه آیه به نظم:

الامومنان به پروردگار که دارید ایمان به روز شمار

همه در حق هم چه مرد و چه زنماید پھیز از شک و ظن

چه بسیار پندارهایی که هست که همچون گناهی به دل بر نشست (542)

ظن نیکو بر بر اخوانصفاگر چه آید ظاهر از ایشان جفا

آن خیال و وهم بد چون شد پدید صد هزاران یار را از هم درید

«مولوی»

(541) سوره حجرات، آیه 12.542) مجد، امید، پیشین، ص 517.

125 یَحْسَدُ بِهِمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ

(543) ترجمه آیه به نثر: افراد ناآگاه آنها را از شدت خویشتن داری، بی نیاز می پندارند.

ترجمه آیه به نظم:

به ظاهر ببینندشان بی نیازچو آنها نسازند افشاءراز(544)

به طرب حمل مکن سرخی رویم که چو جامخوندل عکس برون می دهد از رخسارم(545)
«حافظ»

با سیلی صورت خود را سرخ نگه داشتن.

نظیرش: اَاعْرِفَافُ زِينَةُ الْفَقْرِ. (546)

(543) سوره بقره، آیه 273.544) مجد، امید، پیشین، ص 517.545) شیرازی. خواجه حافظ، دیوان غزلیات، پیشین، شماره غزل 324، ص 438.546) نهج البلاغه، قصار 67، ص 371 «عفت ورزیدن زینت فقر است.»

126 يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَالِمًا اِنَّهُمْ اِلَٰهُ مِنْ فَضْلِهِ
(547)

ترجمه آیه به نثر: نسبت به مردم، بر آنچه خدا از فضلش به آنها داده، حسد می ورزید.
ترجمه آیه به نظم:

بورزند بسیار رشک و حسد بر آن کس که فضل خدایش رسد (548)

حسد آنجا که آتش افروز دخر من عقل و عافیت سوزد

توانم آنکه نیازم اندرون کس خسور را چه کنم کو خود برنج دراست

نظیرش: اَلْحَسَدُ يَأْكُلُ الْاِيْمَانَ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ. (549)

(547) سوره نساء، آیه 54.548) مجد، امید، پیشین، ص 87.549) نهج البلاغه، خطبه 86، ص 68 «حسد ایمان را چونان آتشی که هیزم را خکستر کند نابود می سازد.»

127 یَرِیدُونْ لَّیْطُلْمِقُوا نُّورَ اللّٰهِ بِافْوَهِهِمْ وَآلّٰهُ مُتِمِّ نُّورِهِ وَآوَكْرَهَ الْكَافِرُونَ
(550)

ترجمه آیه به نثر: آنها می خواهند نور خدا را بادهان خود خاموش سازند، ولی خدا نور خود را کامل می کند هر چند کافران خوش نداشته باشند.

ترجمه آیه به نظم:

بخواهند کفار، نور خدابه گفتار لغو و کلام خطا

نمایند خاموش اند رقlob بپوشند بر آن لباس عیوب

ولیکن خداوند ولا مقام نگهدار آن نور باشد تمام

اگر چه که کفار بر ذولجلالنباشند خوشدل از انیگونه حال(551)

چراغی که ایزد بر فروزد هر آنکس پف کند ریشش بسوزد(552)

مدعی خواست که از بیخ کند ریشه ماغافل از این که خدا هست در اندیشه ما(553)

آنکه بر شمع خدا آرد پفوشمع کی سوزد بسورد یود او(554) «مولوی»

هر که باآل عمل در افتاد ور افتاد.

نظیرش: مَنْ صَارَ عَ الْحَقِّ صَارَ عَهُ. (555)

(550) سوره صف، آیه 8.551) مجد، امید، پیشین، ص552.552) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم،

پیشین، ج1، ص38.553) محبی، بیوک، امثال و حکم انگلیسی فارسی ترکی، ناش رنشر

ایرانیان، چاپ اول، 1368؟ شماره 100.554) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین،

ج1، ص38.555) نهج البلاغه، قصار 408، ص 434 «آن که با حق در آویخت، خود خودبریخت».

138 يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ
(556)

ترجمه آیه به نثر: خداوند باری مردم مثلها می زند، شاید متذکر شوید.
ترجمه آیه به نظم:

مثلها چنین می زند کردگار مگر پند گیرند مردم به کار(557)
من این مثل که بگفتم تو را نکو مثلی استمثل بسنده بود هوشیار مردان را
«ناصر خسرو»

(556) سوره ابراهیم، آیه 25.557) مجد، امید، پیشین، ص 259.

129 یُؤْثِرُونَ عَلَىٰ نَفْسِهِمْ وَلَا وَكَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ
(558)

ترجمه آیه به نثر: آنها را بر خودش مقدم می کردند. هر چند خودشان بسیار نیازمند باشند.
ترجمه آیه به نظم:

به هر چیز آن مردم نیکبخت
اگر چه که محتاج باشند سخت
ولی باز هم خود از آن دل کنند
مهاجر کسان رامقدم کنند(559)

اگر جریان کندی بهرام گورینه چون ران ملخ باشد ز موری(560) «سعدی»
(558) سوره حشر، آیه 9.559) مجد، امید، پیشین، ص 546 «بیت اول ترجمه عبارت قبل از نؤثرون
می باشد.»(560) دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، پیشین، ج 1، ص 143.

130 یَوْمَ يَعْصُ لِيْمٌ عَالٰی یدیه

(561)

ترجمه آیه به نثر: روزی را که ستمکار دست خود را به دندان می گزد.

ترجمه آیه به نظم:

ستم پیشگان از گناهان پست

به دندان بگیرند خود پشت دست(562)

انگشت به دندان گزیدن.

(561) سوره فرقان، آیه 27.562) مجد، امید، پیشین، ص 362.

131 يَوْمَ يَغِيْرُ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيهِ

(563)

ترجمه آیه به نثر: در آن روز انسان از برادر خود می گریزد.

ترجمه آیه به نظم:

گریزد ز اخوان و مادر پدر

ز رعب و وحشت ز بیم و خطر (564)

روز و انفسی است. (565)

(563) سوره عبس، آیه 34، 564) مجد، امید، پیشین، ص 585، 565) دهخدا، علی اکبر، امثال

و حکم، یشین، ج 2، ص 878.

منابع و مأخذ

- 1 قران کریم
- 2 ابن منظور، جمال الدین محمد بن مکرم مصری، چاپ ایران، قم، نشر حوزه.
- 3 آذر لی، غلامرضا، ضرب المثل‌های مشهور ایران، نشر ارغوان، چاپ پنجم، 1373.
- 4 باباطاهر، دوبیتی ها، انتشارات باقر العلوم، چاپخانه پیام، 1374.
- 5 باشا، ایمن، اجلالی، قره الغین امثال وحکم فارسی و عربی و نوادر حکایات تبریز، چاپ شفق.
- 6 حافظ، خواجه حافظ، دیوان غزلیات مولانا شمس الدین محمد، تدوین خطیب رهبر، دکتر خلیل، نشر دانشگاه تهران، چاپ هفتم، 1371.
- 7 حافظ، حافظ نامه، شرح الفاظ، اعلام، مفاهیم کلیدی و ابیات دشوار حافظ، خرمشاهی، بهاءالدین، شرکت انتشارات علمی فرهنگی وزارت فرهنگ و آموزش عالی و انتشارات صدا و سیما، چاپ پنجم، 1372.
- 8 خزائلی، دکتر محمد، شرح بوستان، ناشر سازمان انتشارات جاویدان، چاپ پنجم، بهار 1363.
- 9 خواجوی کرمانی، دیوان اشعار خواجوی کرمانی، به اهتمام و تصحیح احمد سهیل خوانساری، انتشارات پازنگ، چاپ اول بهار 1369.
- 10 خیام، رباعیات خیام، تصحیح و تحشیه محمد علی فروغی و دکتر قاسم غنی، انتشارات اساطیر، چاپ اول 1371.
- 11 دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، سپهر، تهران، چاپ هفتم، 1370.
- 12 سهیلی، مهدی، ضرب المثل‌های معروف ایران، نشر ارغوان، 1373.
- 13 سعدی، مصلح بن عبر الله، گزینه گلستان سعدی، انتخاب و شرح دکتر حسن انوری، چاپ دیبا، آفتاب، مصحح منصور جهانگیر توکلی، چاپ اول، تهران 1371.
- 14 سعدی، مصلح بن عبدالله، کلیات سعدی بهاهتمام محمد علی فروغی و عباس اقبال آشتیانی، سپهر، تهران، چاپ نهم، 1372.
- 15 سعدی شیرازی، گلستان، تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی، چاپ گوته، چاپ اول، تهران 1368.
- 16 شکور زاده بلوری، دکتر ابراهیم، ده هزار مثل فارسی و بیست و پنج هزار معادل آنها، مؤسسه نشر آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ اول، 1372.
- 17 شهری باف، جعفر، قند و نمک، ضرب المثل‌های تهرانی به زبان محاوره، چاپ تابش، چاپ اول، 1370.
- 18 شهیدی، دکتر سید جعفر، ترجمه نهج البلاغه، افست، چاپ چهارم، 1372.
- 19 مجد، امید، قران با ترجمه منظوم، چاپخانه کاج، تهران، چاپ دوم، 1380.
- 20 فروزانفر، بدیع الزمان، احادیث و قصص مثنوی معنوی، ترجمه و تنظیم حسین داوودی، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، چاپ دوم، 1381.
- 21 محبی، بیوک، امثال و حکم انگلیسی فارسی ترکی، ناشر نشر ایرانیان، چاپ اول، 1368.
- 22 مولوی، مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی، از روی طبع نیکلسون، چاپخانه دیبا، انتشارات پژوهش، تهران، به کوشش مهدی آذر یزدی (خرمشاهی) چاپ چهارم، 1377.
- 23 مولوی، جلال الدین محمد بلخی رومی، گزیده غزلیات شمس، به کوشش دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی، تهران، چاپ دهم، 1375.
- 24 میدانی، ابی الفضل احمد بن محمد ابراهیم النیشابوری، مجمع الامثال دارالحکم، بیروت،

لبنان.

- 25 ناصف، شیخ منصور علی، التاج الجامع للاصول فی احادیث الرسول، بیروت، دارالفکر، چاپ چهارم، 1975م .
- 26 یاحقی، دکتر محمدجعفر، بهین نامه باستان (خلاصه شاهنامه فردوسی)، مؤسسه نشر آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ اول، 1369.
- 27 بعلبکی، منیر، قاموس انکلیزی عربی (امورد)بیروت 1986م.
- 28 دشتی محمد، ترجمه نهج البلاغه، نشر الهادی، قم، چاپ اول، 1379.
- 29 مولوی، جلال الدین محمد، کلیات شمس (دیوان کبیر)، چاپ سپهر تهران، با تصحیحات بدیع الزمان فروزانفر، چاپ سوم، 1363.